

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“โลกของผู้หญิง” ถูกกำหนดขอบเขตปริมาตรไว้ในพื้นที่บ้าน และได้รับมอบหมายภาระหน้าที่ในการดูแลงานในครัวเรือน การครอบครองพื้นที่และบทบาทนี้ได้สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยสังคมบรรพกาล ที่มีการนับความสัมพันธ์ทางสายโลหิตที่ขึ้นอยู่กับผู้หญิงหรือแม่โดยไม่มีความคิดเรื่องพ่อปรากฏอยู่ ทำให้เป็นยุคสมัยที่ผู้หญิงเป็นใหญ่ในสังคม (matriarchy) (ไชยันต์ ไชยพร, 2546, น.91–95) ถึงแม้ว่าในยุคนั้นผู้หญิงมีอำนาจเหนือผู้ชายและเป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินทางเศรษฐกิจ แต่ผู้หญิงที่เป็นหัวหน้าครอบครัวก็ต้องรับผิดชอบดูแลกิจการในครัวเรือนด้วย ซึ่งมีสาเหตุอันเนื่องมาจากบทบาทความเป็นมารดาผู้ให้กำเนิดบุตร และมีหน้าที่รับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตร ทำให้การรับหน้าที่ในการดูแลครัวเรือนเป็นเรื่องที่เป็นไปโดยธรรมชาติ ต่อมาในยุคสังคมนิยม การเกษตรกรรมพัฒนาการและการเลี้ยงสัตว์ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ชั่วอำนาจเริ่มเปลี่ยนมาเป็นของผู้ชาย เพราะผู้ชายในฐานะเจ้าของปัจจัยการผลิตในพื้นที่ที่มีความคิดในการสะสมทรัพย์สินเพื่อส่งมอบแก่ทายาทฝ่ายตน การแบ่งแยกการยึดครองพื้นที่ของแต่ละฝ่ายจึงมีแนวคิด เรื่องการแบ่งงานกันทำ (division of labour) อยู่ด้วย ขณะที่มาร์กซ์และเอนเงิลส์ก็มีความเห็นไปในทางเดียวกันว่า “ทุกสังคมในประวัติศาสตร์มีการแบ่งงานกันทำตามเพศ การแบ่งงานกันทำตามธรรมชาติ โดยผู้ชายผลิตสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตส่วนผู้หญิงทำงานในบ้าน” (ไชยันต์ ไชยพร, 2546, น. 95)

เมื่อเข้าสู่สังคมทุนนิยมอุตสาหกรรม ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงมิติด้านเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตเป็นหลักสำคัญในระบบทุนนิยม มิติด้านพื้นที่ (space) ก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล และมีผลกระทบมาถึงวัฒนธรรมด้านการใช้และกำหนดพื้นที่สำหรับผู้หญิงและผู้ชาย เพราะในยุคสังคมนิยมนั้นครอบครัวเป็นทั้งหน่วยการผลิตและการบริโภค แต่ในสังคมทุนนิยมได้ดึง “หน้าที่การผลิต” ออกจากครอบครัวคงเหลือไว้แต่ “หน้าที่การบริโภค” อย่างเดียว Zaretsky นักสตรีนิยมสายเศรษฐศาสตร์การเมืองได้กล่าวไว้ว่า “การแยกอย่างเด็ดขาดระหว่าง “ที่บ้าน” กับ “ที่ทำงาน” นั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยมนี้เอง” (กาญจนา แก้วเทพ, 2544, น. 71) การแบ่งแยกการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจนนี้ทำให้เกิดรูปแบบประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่าง

กันระหว่างประสบการณ์ในบ้าน ครอบครัวและชีวิตส่วนตัว กับประสบการณ์ในที่ทำงานและชีวิตนอกบ้าน (ไชยันต์ ไชยพร, 2546, น. 109)

เมื่อสังคมนิยมได้แยกที่บ้านออกจากที่ทำงาน ผู้หญิงกับผู้ชายก็ถูกแยกออกจากกันด้วย โดยผู้ชายรับภาระหน้าที่ออกไปทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนผู้หญิงจะถูกกำหนดให้อยู่ภายในบ้านให้ใช้เวลาในชีวิตส่วนใหญ่อยู่ภายในบ้าน และถูกกำหนดหน้าที่พื้นฐานตามหน้าที่ของสถาบันครอบครัว ผู้หญิงจึงมีบทบาทเป็น “เมีย” เพื่อผลิตสมาชิกใหม่ เป็น “แม่” เพื่ออบรมบ่มเพาะสมาชิกใหม่และเป็น “แม่บ้าน” ที่รับผิดชอบภาระงานบ้านทั้งหมด

ในสังคมตะวันตก นักสตรีนิยมได้มองการแยกพื้นที่ออกเป็นสองส่วนแบบทวิลักษณ์คือ “พื้นที่ในบ้าน” และ “พื้นที่นอกบ้าน/พื้นที่สาธารณะ” และการกำหนดให้หญิงและชายแยกกันอยู่ในแต่ละพื้นที่ ไปในประเด็นที่ไม่มีความเสมอภาคและไม่เท่าเทียมกัน การแบ่งแยกงานกันทำให้ผู้หญิงถูกกดขี่มากขึ้น จึงนำเรื่อง ผู้หญิงที่บ้าน/ผู้ชายที่สาธารณะ มาเป็นประเด็นการเมืองเพื่อต่อสู้เรื่องสิทธิสตรี เพราะงานทั้งสองส่วนเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานเหมือนกัน แต่งานบ้านกลับเป็นงานที่ไม่ได้รับค่าจ้าง

แต่ในสังคมตะวันออกหรือกล่าวเจาะจงถึงวัฒนธรรมไทยไม่มองเรื่องพื้นที่บ้านพื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องความไม่เท่าเทียม แต่มองว่าภาระหน้าที่ในบ้านของผู้หญิงเป็นเรื่องที่ต้องปฏิบัติโดยจารีตประเพณี เพื่อฝึกให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้านแม่เรือน ผู้หญิงไทยจึงต้องเริ่มต้นกระบวนการอบรมบ่มเพาะ “อุดมการณ์ความเป็นหญิง” ในพื้นที่บ้าน ดังนั้นบ้านจึงกลายเป็นพื้นที่แห่งแรกที่เด็กผู้หญิงเรียนรู้ที่จะระบุถึงตำแหน่งแห่งที่ของตนว่า พื้นที่ของเด็กผู้หญิง คือ ที่บ้าน (จอมญาดา, ชีวประจักษ์กุล, 2548, น.1-12)

กระบวนการอบรมขัดเกลาผู้หญิงให้มีสำนึกในภาระหน้าที่ในบ้าน และสั่งสอนว่าเป็นลูกผู้หญิงต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ไม่ได้รับประกันว่าผู้หญิงจะปฏิบัติตามคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด วิธีการที่จะควบคุมผู้หญิงให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดก็คือการสร้างความหมายสำหรับ “ผู้หญิงที่อยู่ในบ้าน” และ “ผู้หญิงที่ออกนอกบ้าน” เป็นการให้คำนิยามหรือการให้ความหมายแก่การกระทำของบุคคล (definition/meaning of action) (กาญจนา แก้วเทพ, 2544, น. 88) สำหรับความหมาย “ผู้หญิงที่อยู่ในบ้าน” จะมีความหมายไปในทางที่เน้นถึงภาระหน้าที่ไปพร้อมกันคือ “เป็นแม่ศรีเรือน” “เป็นแม่บ้านแม่เรือน” เป็นต้น แต่คำนิยามสำหรับ “ผู้หญิงที่ออกนอกบ้าน” ก็จะถูกเรียกว่า “ผู้หญิงคนนี้เป็นแม่แรรดอยู่ไม่ติดบ้าน” หรือคำกล่าวสอนหญิงที่ว่า “ศาลา นารี วิถีคงคา” ไม่เป็นของใครใครจะใช้ก็ได้ทุกสิ่งเป็นของสาธารณะ การจัดกลุ่มคำว่า “นารี” ร่วมไปกับคำที่มีความหมายเป็นพื้นที่สาธารณะจึงมุ่งเตือนเฉพาะ “นารีที่ออกไปอยู่นอกบ้านจนกลายเป็นผู้หญิง (ที่อยู่ในที่) สาธารณะ” แปลความหมายว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” (กาญจนา แก้วเทพ, 2544, น. 88)

การให้ความหมายในทางลบแก่ผู้หญิงที่ออกจากบ้านไปสู่ที่สาธารณะยังถูกซึมซับมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่สังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว ผู้หญิงในยุคปัจจุบันต้องออกจากพื้นที่บ้านมาทำงานข้างนอก แต่สังคมไม่อาจลบทัศนคติความเชื่อด้านลบที่มีต่อผู้หญิงที่ออกมาสู่พื้นที่สาธารณะ ผู้หญิงเหล่านี้จึงเสี่ยงที่จะถูกนิยามความหมายว่าเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” การที่ผู้หญิงถูกจัดวางให้อยู่ในบ้านผู้ชายถูกจัดวางให้อยู่ในที่สาธารณะ ตามข้อเท็จจริงที่เห็นก็คือผู้ชายเข้ามาครอบครองโลกสาธารณะไว้ทั้งหมด โลกสาธารณะกลายเป็นสถาบันของผู้ชาย ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางเศรษฐกิจ ผู้นำทางการทหาร ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางศาสนา ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ชายทั้งสิ้น จึงไม่เป็นการเกินเลยที่จะพูดว่าพื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ของผู้ชาย

สนามม้าเป็นพื้นที่หนึ่งที่ถูกมองว่าเป็นพื้นที่ของผู้ชาย จากอดีตที่ผ่านมามีการสร้างภาพลักษณ์ที่ชี้ชัดว่า สนามม้ามีผู้ชายเป็นเจ้าของพื้นที่ จนถึงมีการกล่าวเตือนหรือสั่งสอนผู้หญิงว่า ควรหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลผู้ชายที่มีพฤติกรรมที่ขอบช่องแฉะกับ สุรา นารี ภาชี กีฬาบัตร เพราะอาจเป็นสาเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ต่อชีวิตผู้หญิง หรืออาจรุนแรงจนถึงขั้นหยามนะได้ พฤติกรรมของผู้ชาย 4 ประเภทนี้ ผู้ชายที่ติดสุรา เจ้าชู้ ชอบเล่นไพ่ เป็นพฤติกรรมที่คนในสังคมจะคุ้นเคยมากที่สุด เพราะเห็นกันเป็นปกติในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย แต่การเล่นม้าเป็นเรื่องของการพนันที่คนเล่นต้องเข้าไปเล่นในสนามม้าโดยตรง คนในสังคมส่วนใหญ่ไม่เคยเข้าไปในสนามม้า ไม่เคยเข้าไปรับรู้ว่าการเล่นพนันในสนามม้าเป็นอย่างไร “ภาพของสนามม้า” ในสายตาของคนในสังคมจึงถูกวาดภาพให้เป็นพื้นที่อโคจร เป็นแหล่งอบายมุขของผู้ที่มีวามมาในการพนัน เป็นแหล่งชุมนุมของนักเลง อันธพาลที่ไม่ประกอบอาชีพสุจริต และนักพนันในสนามม้าส่วนใหญ่ต้องเกี่ยวข้องกับมิชฉาชีพ แต่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของวัฒนธรรม คำกล่าวเตือนนี้ นอกจากไม่ใช้สาระสำคัญต่อทัศนคติของผู้หญิงอีกต่อไป ยังปรากฏว่ามีผู้หญิงกลุ่มเล็ก ๆ เป็นผู้เข้าไปข้องแฉะกับสถานที่นี้เสียเอง

ในภาคเรียนแรกและภาคเรียนที่ 2 ในการเรียนสตรีศึกษา ผู้ศึกษาต้องเดินทางจากอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิมามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยผ่านสนามม้านางเลิ้ง ช่วงเวลา 11.00 - 12.00 น. ใน วันอาทิตย์ ผู้ศึกษาได้พบกับความผิดปกติต่างไปจากวันอื่น ๆ คือ รถติดอย่างมาก ทั้งรถเมล์ รถยนต์ส่วนตัว แท็กซี่ จักรยานยนต์ คนมากมายหลังไหลมาสนามม้า ในครั้งแรกที่ผู้ศึกษาเห็นนั้น มีความรู้สึกเหมือนบรรยากาศหน้างานคอนเสิร์ตของนักร้องชื่อดัง แต่ผิดแผกที่วัยของผู้ที่มาสสนามม้าจะเป็นผู้ใหญ่ตั้งแต่วัยกลางคนขึ้นไปจนถึงวัยชรา และสวมเสื้อผ้าที่แสนจะธรรมดา จนดูถึงมือขอในบางคน ต่างเร่งรีบและมุ่งมั่นเข้าไปในสนาม ในคราวต่อ ๆ มาผู้ศึกษาจึงสังเกตเห็นสิ่งที่แฝงอยู่ที่สีหน้าของผู้คนจำนวนมากเหล่านี้ คือ ความวิตกกังวล เคร่งเครียด และไร้ความสุข

ในกลุ่มคนจำนวนมากมายเหล่านี้ ผู้ศึกษาได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยอยู่ในความคิดมาก่อนเลย คือ ได้เห็นผู้หญิงร่วมเดินทางมาที่สนามม้านางเลิ้ง ด้วยกิริยาอาการไม่ต่างจากผู้ชายแต่อย่างใด ผู้หญิงบางคนที่มาในฐานะผู้ติดตามผู้ชายก็เป็นเรื่องปกติที่เข้าใจได้ แต่การที่ได้เห็นผู้หญิงกล้าเข้ามาในสนามม้าคนเดียววันนั้นทำให้ผู้ศึกษาต้องตั้งคำถามในใจว่ามีผู้หญิงที่กล้าเข้ามาในสนามม้าคนเดียวโดยไม่มีเพื่อนมาด้วยหรือ และผู้หญิงที่ผู้ศึกษาเห็นนั้นไม่ใช่ภาพผู้หญิงเก่ากัน มันใจในตัวเอง หรือมีบุคลิกภาพเหมือนผู้ชาย แต่เป็นผู้หญิงวัย 40-50 ปี มีลักษณะเหมือนแม่บ้านทั่วไปที่ทำหน้าที่ดูแลครอบครัว และภาพที่ยังฝังติดอยู่ในความทรงจำของผู้ศึกษาอีกภาพหนึ่ง คือ ภาพผู้หญิงเชื้อสายจีนอายุช่วง 50 - 60 ปี หน้าตาหม่นหมอง ซีดเซียวเหมือนคนป่วยกำลังเดินข้ามถนนไปสนามม้า และเนื่องจากรถติด ผู้ศึกษาจึงได้เห็นผู้หญิงคนนี้เดินเข้าสนามม้าจริง ๆ ความคิดจึงดำเนินต่อไปว่า เธอมาทำไมในสถานที่แบบนี้ ทำไมไม่พักผ่อนให้สบายใจอยู่กับลูกกับหลานที่บ้าน เหมือนผู้หญิงทั่วไป เพราะอะไรผู้หญิงในครอบครัวคนจีนที่ยึดถือจารีตประเพณีในการเป็นช่างทำหลังอย่างเคร่งครัด จึงกล้าเข้ามาในสถานที่ที่โคจร เธอไม่อายหรือ และไม่กลัวคนรู้จักมาพบเห็น และนำไปเล่าให้คนในครอบครัวฟังหรือ

การที่ผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่แม้จะเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ ในสังคมไม่สนใจดำเนินชีวิตตามคติความเชื่อของสังคมในการให้คุณค่าผู้หญิงที่ยึดขนบเดิม ที่กำหนดบทบาทผู้หญิงให้มีหน้าที่ดูแลครอบครัว ดูแลบ้านเป็นหลัก เพราะผู้หญิงถูกคาดหวังให้รับผิดชอบหน้าที่เมียและแม่ตามกรอบของสังคม โดยเฉพาะกรอบเรื่อง “ผู้หญิงดี” และ “ผู้หญิงไม่ดี” ที่คอยควบคุมความประพฤติของผู้หญิงมาโดยตลอด “ผู้หญิงดี” ในความหมายตามค่านิยมสังคมที่กำหนดไว้เป็นบรรทัดฐานก็คือ ต้องมีความเป็นกุลสตรี เป็นแม่บ้านแม่เรือนและรักนวลสงวนตัว ดังเช่นคำสอนลูกสาวที่ว่า เป็นลูกผู้หญิงต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน เมื่ออยู่ในฐานะลูกสาวก็ต้องช่วยแม่ทำงานบ้าน หุงหาอาหาร ปัดกวาดบ้านเรือน ดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ หรือที่เรียกว่า เก่งในการบ้านการเรือน เมื่อเติบโตแต่งงานก็ต้องรับหน้าที่เป็นภรรยาที่ดีของสามี ที่ต้องทำหน้าที่รับผิดชอบในงานบ้านไม่ให้ขาดตกบกพร่อง และเมื่อมีลูกก็ต้องหน้าที่อบรมสั่งสอน ดูแลลูก ให้ประพฤติตัวตามขนบที่ดีของสังคม ส่วน “ผู้หญิงไม่ดี” หมายถึง ผู้หญิงที่ประพฤติตัวนอกกรอบ หรือค่านิยมของสังคม (ลลนา กาศวิบูลย์, 2544, น. 6)

จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาว่า เหตุใดผู้หญิงที่เป็นเพศที่ถูกตีกรอบจากสังคม จึงกล้าลุกขึ้นมาท้าทายต่อค่านิยมของสังคมเช่นนี้ การกล้าประพฤติตัวแตกต่างจากขนบเดิมของผู้หญิงที่ดี ย่อมเป็นเรื่องที่ควรนำมาศึกษาอย่างยิ่ง แม้ว่าปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป แต่ค่านิยมเรื่องงานในบ้านยังคงเป็นกรอบสำหรับผู้หญิงในสังคมไทย จึงเป็นเรื่องที่ผิดไปจากการคาดหวังของ

สังคมที่ผู้หญิงได้ก้าวข้ามพรมแดนค่านิยมเข้าไปสู่สถานที่ที่เต็มไปด้วยอคติ การเข้าไปสู่พื้นที่ที่ตรงข้ามกับสิ่งที่ถูกขัดเกลามา ย่อมมีใช้เรื่องปกติที่ปฏิบัติได้อย่างง่ายดายในชีวิตประจำวันของผู้หญิง

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในสนามม้านางเลิ้งเบื้องต้น ข้อมูลพบว่า บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในสนามม้าไม่ได้เอื้อต่อความสะดวกใจของผู้หญิงเท่าใดนัก เพราะสัดส่วนจำนวนหญิงชายนั้นต่างกันมาก จากการสุ่มนับจำนวนผู้หญิง พบว่ามีจำนวนไม่เกิน 5% การที่ผู้หญิงจำนวนหนึ่งเข้าไปอยู่ท่ามกลางผู้ชายนับพันนับหมื่นคนในสนามม้า จึงเป็นประเด็นที่ควรศึกษาทำความเข้าใจประเด็นหนึ่ง ข้อต่อมาพบว่า ผู้หญิงที่เข้ามาในสนามม้า ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นช่วงวัยเดียวกับกลุ่มของผู้ชาย สนามม้าจึงเป็นสถานที่ของคนรุ่นหนึ่ง (Generation) ที่เข้ามาเล่นม้า เหมือนวัยรุ่น และคนหนุ่มสาวยุคปัจจุบันที่นิยมเล่นพั่นบอล ซึ่งผู้หญิงกลุ่มที่เข้ามาก็มุ่งจุดหมายต่าง ๆ กัน ซึ่งแบ่งกลุ่มตามวัตถุประสงค์หลักของการเข้ามาได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้หญิงติดตามผู้ชายที่เข้ามาเล่นการพั่น กลุ่มผู้หญิงที่เข้ามาทำงาน และกลุ่มผู้หญิงที่เข้ามาเล่นการพั่น

ในต่างประเทศ งานศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มผู้หญิงที่เล่นการพั่นที่ผ่านมา พบว่าผู้หญิงจะเริ่มเล่นการพั่น เมื่อมีอายุมากขึ้นและหลังจากที่ชีวิตมีปัญหา ต้องการปกปิดความเจ็บป่วยทางอารมณ์ และมีปัญหาด้านการเงิน ผู้ที่ติดการพั่นจะรู้สึกท้อแท้หมดหวังในชีวิตมากกว่าผู้ชายที่ติดการพั่น ท้ายที่สุดจะติดเหล้าและยาเสพติด บริโภคอาหารเกินความต้องการ ใช้จ่ายเงินสุรุ่ยสุร่าย ลงท้ายด้วยการมีเพศสัมพันธ์เป็นทางแก้ปัญหา และอาจทำผิดกฎหมายโดยการขโมยยกยอก นอกจากนี้ผู้หญิงที่ติดการพั่นจำนวนไม่น้อยหันไปมีอาชีพโสเภณี

แต่ในประเทศไทยไม่ควรเหมารวมดังเช่นงานศึกษาในต่างประเทศ ผู้หญิงที่เข้ามาในสนามม้ามีหลายกลุ่ม และเข้ามาในพื้นที่เดียวกันด้วยวัตถุประสงค์ต่างกัน อาทิเช่นผู้หญิงกลุ่มที่เป็นผู้ติดตามผู้ชาย ซึ่งอาจเป็นสามี หรือคนรัก เข้ามาในสนามม้าด้วยความรู้สึกเบื่อแต่ต้องเข้ามา พวกเขาไม่ได้เข้ามาเล่นการพั่นเพื่อแสวงหาความตื่นเต้น หรือเพื่อใช้เป็นทางออกจากปัญหากดดันในชีวิต ผู้หญิงกลุ่มที่เข้ามาทำงานรับแขกม้าให้เจ้ามือได้ติดเอื้อน และเด็กสาวชายเปียร์ เข้ามาทำงานในสนามม้าด้วยความรู้สึกที่ต้องระวังตัวเองตลอดเวลา ต้องใช้ไหวพริบในการเอาตัวรอดจากการคุกคามทางเพศ และผู้หญิงกลุ่มสุดท้ายคือ กลุ่มที่เข้ามาเล่นการพั่นที่เป็นกลุ่มที่นักวิจัยต่างประเทศได้สรุปพฤติกรรมทั้งก่อนเข้ามาเล่นการพั่นและหลังเล่นการพั่นไว้แล้วตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ผู้หญิงแต่ละกลุ่มให้ความหมายในการเข้ามาเล่นการพั่นในสนามม้าแตกต่างกัน ผู้หญิงบางคนยังยึดถือความเป็น “ผู้หญิงดี” เข้ามาในสนามม้า บางคนต้องปิดบังการเข้ามาเล่นพั่นในสนามม้า บางคนให้ความหมายว่า การเล่นม้าเป็นการเสี่ยงโชคในกีฬาแข่งม้า หรือ

พักผ่อนเพื่อคลายเครียด แต่การเสี่ยงโชคในบ่ายวันอาทิตย์สำหรับผู้หญิงบางคนหมายถึง “ความหวัง” ในการต่อชีวิตและลมหายใจของคนในครอบครัวไปได้อีก 7 วัน เพื่อที่จะกลับมาทำหน้าที่นี้ต่อในอาทิตย์หน้า และสำหรับผู้หญิงบางคนสนามม้าเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ และเลือกที่จะต่อรองกับอำนาจที่ถูกควบคุมโดยกรอบของสังคม

จากข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น ทำให้เกิดคำถามว่า “ในสนามม้า” มีอะไรมากกว่าการเสี่ยงโชค เพื่อให้ได้เงินหรือไม่ จึงมีพลังดึงดูดให้ผู้หญิงก้าวออกมาจาก “พื้นที่ของตัวเอง” และเข้ามาแสดงตัวใน “พื้นที่ของคนอื่น” นอกจากผู้หญิงได้สร้างกระบวนการปรับเปลี่ยนสภาพลักษณะไปอย่างสิ้นเชิง จะเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจแล้ว การกระทำหรือกระบวนการที่ผู้หญิงเลือกตีความสถานการณ์ในพื้นที่ ทำให้เห็นความหลากหลายที่ไม่อาจสรุปแบบเหมารวมได้ในแบบใดแบบหนึ่ง อีกทั้งการศึกษาทำความเข้าใจในวิถีชีวิตของกลุ่มผู้หญิงที่เข้ามารวมตัวกันในพื้นที่หนึ่งและเวลาหนึ่ง ทำให้เกิดวิถีวัฒนธรรมของพวกเธอเอง ที่ควรค่าแก่การเรียนรู้อย่างยิ่ง

คำถามการวิจัย

1. ผู้หญิงที่เข้าไปเล่นการพนันในสนามม้าให้ความหมาย/ความสำคัญต่อสนามม้าและการพนันอย่างไร
2. พื้นที่สนามม้ามีบทบาทต่อตัวตนของนักพนันหญิงอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการให้ความหมายต่อสนามม้าและการพนันจากมุมมองของนักพนันหญิง
2. เพื่อศึกษาทำความเข้าใจวิถีชีวิตของผู้หญิงที่เข้าไปเล่นพนันในสนามม้าและสะท้อนเสียงของผู้หญิงที่ทำหายค่านิยมสังคม
3. เพื่อศึกษาบทบาทและอำนาจของสนามม้าที่ส่งผลต่อการสร้าง ปรับเปลี่ยน รื้อถอนตัวตนของผู้หญิง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่แปรเปลี่ยนมาจากชีวิตและประสบการณ์ของผู้หญิงกลุ่มเล็กๆ ที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมท่ามกลาง คติ ความเชื่อ ค่านิยม ที่ทำหน้าที่เหมือนกฎเหล็กที่คอยควบคุม

ผู้หญิงให้ประพจน์ตัวอยู่ในกรอบ โดยการสร้างเอกลักษณ์และความหมายของ “ผู้หญิงดี” และ “ผู้หญิงไม่ดี” มากำกับและตีกรอบในการดำเนินชีวิตของผู้หญิง การถูกเก็บกดปิดกั้นที่แต่เดิมมองว่าเป็นการที่ผู้หญิงถูกระทำ ในความหมายอีกด้านหนึ่ง กลับเป็นการสร้างโอกาสในการต่อต้านขัดขืนให้กับผู้หญิง ซึ่งอาจเกิดกับผู้หญิงได้ในแต่ละสถานการณ์ แต่ละพื้นที่

การนำพื้นที่สนามม้าเข้ามาเป็นบริบทในงานศึกษา ทำให้เห็นปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างปัจเจกบุคคลกับพื้นที่ งานศึกษาผู้หญิงในสนามม้าจึงเป็นการเปิดมุมมอง ในการตั้งคำถามต่อพื้นที่ที่แวดล้อมรอบตัวเรา ที่มนุษย์ในสังคมใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้ศึกษาคาดหวังว่างานศึกษาชิ้นนี้จะจุดประเด็นให้เกิดงานศึกษาพื้นที่ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ทางความคิดในแบบอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น

บททวนวรรณกรรม

งานวิจัยที่ผู้ศึกษานำมาเป็นแนวทางในการศึกษางาน ผู้หญิงในสนามม้า ได้เลือกที่งานศึกษาวิจัยเรื่องผู้หญิงที่เข้าไปในพื้นที่ผู้ชายเป็นหลัก และจากการค้นคว้าพบว่างานศึกษาวิจัยในวงวิชาการของไทยเรื่องผู้หญิงกับพื้นที่ผู้ชาย พื้นที่ที่ถูกมองว่าเป็นพื้นที่ของผู้ชายที่เห็นได้ชัดเจนและสังคมให้ความสำคัญคือ พื้นที่ทางอาชีพ อาชีพที่เด่นชัดในการยึดครองของผู้ชายก็คือ ทหาร ตำรวจ นักการเมือง ทนายความ และผู้บริหารระดับสูง งานวิจัยเรื่องผู้หญิงกับอาชีพดังกล่าวมักเน้นแนวทางการศึกษาวิจัยในด้าน บทบาท ทศนคติ ผลกระทบ ภาวะผู้นำ บุคลิกภาพ พฤติกรรม และการยอมรับบทบาทการบังคับบัญชา เป็นต้น

ส่วนประเด็นที่ผู้ศึกษาเน้นเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา คือ ประเด็นเรื่องอคติทางเพศในพื้นที่ ที่ส่งผลให้ผู้หญิงต้องปรับเปลี่ยนตัวตนหรือมีกลยุทธ์ในการอยู่ในพื้นที่โดยมีการเชื่อมโยงถึงลักษณะบางส่วนของพื้นที่เป็นอัตลักษณ์ของผู้ชาย ความหมายและความสำคัญของพื้นที่ที่มีต่อผู้หญิง การใช้ประโยชน์จากพื้นที่และการต่อต้านขัดขืนอำนาจในพื้นที่

งานศึกษาเรื่องแรกคือ Female Masculinity ของ Judith Halberstam (1998) ในบท Drag King กล่าวถึงกลุ่มวัฒนธรรมย่อยปี 1990 ในคลับรักร่วมเพศในเมืองใหญ่ของอเมริกา เช่น นิวยอร์ก และซานฟรานซิสโก ว่า Drag King คือ ผู้หญิงที่แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าผู้ชาย และแสดงตัวเหมือนแสดงละครในเสื้อผ้าแบบนั้น การแต่งกายเลียนแบบชายเป็นการแสดงที่ผลิตซ้ำความคิดที่แตกต่างของการแสดงออกทางเพศ และถูกนำมาใช้อธิบายการแสดงอัตลักษณ์ทางเพศ เพราะที่ผ่านมามีเราถูกทำให้เชื่อว่า ความเป็นชายความเป็นหญิงเป็นสิ่งที่เกิดโดยธรรมชาติ ไม่ใช่การประกอบสร้างตามแนวคิดสารัตถนิยม ความเป็นชายจึงไม่สามารถเลียนแบบได้ การ

แสดง Drag King ในแบบที่เหมือนจริง จึงเป็นการเปิดประเด็นเพื่อโต้กลับว่า แท้ที่จริงแล้วความเป็นชายนั้นสามารถสร้างขึ้นได้ ดังนั้น Drag King จึงเป็นการทำเรื่องผู้หญิงที่มีความเป็นชาย ให้เป็นเรื่องการเมือง

ในปี 1995-1996 มี Drag King Contests ใน Hershe Bar นิวยอร์ก การประกวดมีทั้งการล้อเลียนที่ดูตลก และการแสดงเลียนแบบที่เหมือนจริง Drag King บางกลุ่มใช้การแสดงให้เป็นเหมือนการสร้างตัวตนและการนิยามตัวตนใหม่ระหว่างความเป็นชายและร่างกายผู้หญิง ผู้หญิงหลายคน ต้องการประสบการณ์ “male authority and territory and entitlement” พวกเขาอธิบายถึงความรู้สึกถึงอำนาจและสิทธิพิเศษที่การปลอมตัวทำให้พวกเขาเข้าไปในดินแดนแห่งฝ่ายชายได้ และเป็นโอกาสได้ปลดปล่อย

Drag King ได้นำเสนอความเป็นผู้ชายผ่านการแสดงว่า ในความเป็นจริงอภิสิทธิ์ของผู้ชายคือการเชื่อมโยงความเป็นชายกับการรังเกียจผู้หญิง ดังนั้นการเลียนแบบผู้ชายจึงเป็นการเปิดเผยความคิดพื้นฐานของผู้ชาย ในประเด็นเรื่องการกีดกันทางเพศ ซึ่งเป็นการฉีกหน้ากากของผู้ชายออกมา การประกวด Drag King เป็นบทหนึ่งของการ สร้างตนเองผ่านการกระทำที่ผิดธรรมชาติ (denaturalized identification)

งานศึกษาวัฒนธรรม Drag King เป็นงานศึกษาที่กล่าวถึงการที่ผู้หญิงก้าวเข้าไปในพื้นที่ผู้ชายผ่านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เสื้อผ้าหมายถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรม การแสดงกริยาอาการแบบผู้ชายในพื้นที่ของผู้ชาย เป็นเหมือนการผ่านกระบวนการเพื่อสร้างตัวตนใหม่ขึ้นมา การที่สามารถเข้าไปในพื้นที่ผู้ชายแม้ว่าเป็นเพียงแค่เสื้อผ้า ก็ยังรู้สึกถึงอำนาจและสิทธิพิเศษ และได้รู้สึกถึงการปลดปล่อย

งานศึกษาเรื่องต่อมา Female fighters in the Sierra Leone war : Challenging the assumption ? ของ Chris Coulter (2008) ศึกษาถึงกลุ่มนักรบหญิงที่เข้าร่วมกับกลุ่มกบฏกลุ่มแนวร่วมปฏิวัติในสงครามกลางเมือง (civil war) ประเทศเซียร์รา เลออน (Sierra Leone) ในแอฟริกาตะวันตกซึ่งเป็นอุบัติการณ์ที่ทำลายและทำให้ภาพตายตัวทางเพศ (gendered stereotypes) เกิดความสับสน เพราะงานวิจัยเรื่องผู้หญิงกับสงครามมักศึกษาถึงประเด็นผู้หญิงเป็นเหยื่อในภาวะสงคราม และผู้ชายคือผู้ก่อกรรมทำเข็ญ

แม้ว่าในรายงานของ UN, NGO และสื่อได้รายงานผลกระทบจากความรุนแรงของสงครามเซียร์ราเลออนไปในทิศทางว่าผู้หญิงเป็นเหยื่อของการถูกข่มขืน แต่มีงานวิจัยทางมานุษยวิทยาที่พลิกกลับไปศึกษาถึงข้อมูลคำชี้แจงของนักรบหญิง ที่ถูกพลเมืองประณามว่าเหมือนสัตว์ประหลาด ป่าเถื่อน โหดเหี้ยมทารุณและมีความเลือดเย็นกว่าพวกกบฏชาย ถูกฝึกให้ใช้อาวุธมากกว่านักรบชาย และได้รับการแต่งตั้งให้อยู่ในระดับหัวหน้า แต่ในมุมมองของผู้ให้ข้อมูล

ที่ผ่านประสบการณ์จริงจากการเป็นนักรบหญิง ได้บอกเล่าถึงประสบการณ์ที่หลากหลายเกี่ยวกับสงคราม

ผู้หญิงเกือบทั้งหมดถูกล่อลวงและถูกข่มขืนมาก่อน ส่วนใหญ่เป็นทั้งนักรบและ “ภรรยาตามป่าละเมาะ” (ยุทธวิธีการหลบซ่อนตัวของกองกบฏที่อาศัยและย้ายกองกำลังไปตามป่าละเมาะข้างทาง) บางส่วนถูกบีบบังคับ บางส่วนทำเพื่อการอยู่รอด และบางส่วนถือว่าเป็นทางเลือก ผู้ผ่านการเป็นนักรบหญิงถูกฝึกให้ใช้อาวุธเหมือนทหารและผ่านการหมุนเวียนงานในหน้าที่ สายลับ กรรมกร “ภรรยาตามป่าละเมาะ” หรือ ทาสทางเพศ ทำให้คำจำกัดความของนักรบหญิงมีความซับซ้อนมากขึ้น ผู้หญิงรู้สึกถึงความอันตรายในภาวะสงครามการเข้ามาเป็นนักรบเพราะรู้สึกว่าสามารถปกป้องตัวเองได้เนื่องจากมีอาวุธ รู้สึกถึงความมีอำนาจเมื่อถือปืน และเมื่อยิงปืนทำให้พวกเธอรู้สึกว่าตัวเองเข้มแข็งและไม่มีความหวาดกลัวต่อสิ่งอื่น

การที่ต้องฆ่าคนอื่นเมื่อได้รับคำสั่ง หากแสดงอาการลังเลใจหรือเสียใจ อาจทำให้ถูกลงโทษ ถูกข่มขืนและถูกฆ่าในที่สุด การตัดสินใจฆ่าคนด้วยความเด็ดขาดจึงดูเหมือนเป็นคนเลือดเย็น ถูกมองว่ามีความโหดร้ายกว่าผู้ชาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการเอาชีวิตรอด การใช้ความรุนแรงในการควบคุมคนอื่นมีอิทธิพลต่อความรู้สึกถึงการสามารถสร้างอำนาจให้ตัวเองได้ การได้รับตำแหน่งก็ทำให้เกิดความรู้สึกถึงอำนาจของลำดับชั้นที่หมายถึงการหลุดพ้นจากการตกอยู่ในฐานะเป็นเหยื่อได้

พฤติกรรมของนักรบหญิง อาจวิเคราะห์ได้ว่า การแสดงตัวตนว่ามีความสามารถเหมือนผู้ชาย โดยการแสดงการกระทำด้วยกริยาที่มีความรุนแรง ก้าวร้าว ทำให้นักรบหญิงกลับกลายเป็นผู้ชายด้วยการรับเอาบทบาทและพฤติกรรมของผู้ชาย และสามารถทำได้ดีกว่า เหนือกว่าผู้ชาย การเข้าไปสู่วาทกรรม ความเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าของตัวตนทางเพศ ทำให้ผู้หญิงเข้าไปสู่โลกของการเมืองโดยปริยาย เพราะการกระทำดังกล่าวเปรียบเสมือนเป็นวิธีการที่ใช้โค่นล้มวาทกรรมเดิม ที่ผู้ชายเป็นเพศที่มีความเหนือกว่าผู้หญิง

งานวิจัยเรื่องนักรบหญิงของประเทศเซียร์รา เลโอนได้แสดงให้เห็นสภาพความกดดันของผู้หญิงที่ได้รับเมื่ออยู่ในพื้นที่ที่แตกต่างอย่างสุดขีด กับการที่ได้รับการหล่อหลอมมาในแบบผู้หญิง การเลือกตัดสินใจทำในสิ่งที่โหดร้ายทารุณเพื่อหนีจากการตกเป็นเหยื่อ การเข้าไปในพื้นที่ของผู้ชายวิธีการพื้นฐานของผู้หญิงก็คือทำตัวให้เหมือนผู้ชาย สวมบทบาทตัวตนของผู้ชาย และส่วนใหญ่คิดถึงอำนาจ และพยายามสร้างโอกาสเพื่อให้ได้อำนาจ เพื่อแสดงถึงความเหนือกว่าผู้ชายและหนีจากเป็นเหยื่อที่ถูกกดขี่จากผู้ชาย

งานศึกษาที่น่าสนใจอีกเรื่องคือ God Mother, Good Mother, Good Lovers, Godmothers : Gender Images in Thailand ของ James Ockey (1999) ศึกษาถึงบทบาทเพศสถานะของผู้หญิงในสังคมไทย ที่ถูกให้คำจำกัดความว่า เจ้าแม่ คนแรกคือ “เจ้าแม่คอกเทลเลานจ์” อ้อย B.M. เธอเป็นนายทุนที่จัดหาสินค้า (ผู้หญิง) ให้ลูกค้าชาย เธอเป็นแม่ของผู้หญิงที่มีอาชีพขายบริการนักร้อยคน เธอเคยมีข่าวพัวพันกับนักการเมือง 2 คน คือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ นายชิงชัย มงคลธรรม คนที่สองคือ “เจ้าแม่แฮร์น้ำมัน” ชม้อย ทิพโส เธอทำงานในองค์การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย และรู้จักนายทหารระดับสูง จึงมองเห็นช่องทางทำธุรกิจ โดยการซื้อน้ำมันส่วนเกินในโควตาของทหาร และขายทำกำไรโดยตรงกับสถานีบริการน้ำมัน และระดมทุนโดยตั้งวงแชร์ เมื่อแชร์ขยายวงกว้างมากขึ้น แต่มีการจำกัดโควตาน้ำมันของทหาร ทำให้แชร์ได้รับผลกระทบ ผลตอบแทนให้ลูกค้าที่สูงมากจึงเริ่มชะงัก และเมื่อรัฐบาลผ่านร่างกฎหมายควบคุมกองทุนแม่ชม้อยจึงโดนจับกุมและถูกตัดสินจำคุก 20 ปี คนที่สาม “เจ้าแม่บ้านเพ” กิมท้าว เธอเรียนจบ 4 เป็นลูกคนจีน เริ่มทำงานตั้งแต่รับจ้างขายของ ทำธุรกิจขายปลา เก็บหอมรอมริบ จนขยายกิจการไปสู่ธุรกิจ ทำประมงทะเลน้ำลึก มีท่าเรือ ตลาดสะพานปลา เธอเป็นนายจ้างผู้หญิงของโลกการประมงที่ปกติควบคุมโดยผู้ชาย เธอขยายธุรกิจไปสู่ธุรกิจอื่นๆ จนมั่นคง เธอจึงเข้าสู่วงการเมือง ด้วยการสนับสนุนน้องชาย 3 คนให้เป็นนักการเมืองระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ ส่วนตัวเธอเป็นกำนันตำบลบ้านเพ

คนสุดท้าย “เจ้าแม่วิฑู” เจ้าแม่ยโสธร” อุบล บุญญชโลธร เริ่มมีชื่อเสียงจากการทำธุรกิจพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ที่ต้องจ่ายเงินสินบนเพื่อขอใบอนุญาตจากรัฐ เธอเข้าสู่การเมืองด้วยการสนับสนุนผู้สมัครสภาเทศบาล จ.ยโสธร เพื่อเป็นฐานการเมือง ให้เธอทำธุรกิจได้สะดวก เธอมีโรงแรมห้าดาวในยโสธรและได้สัมปทานวิทยุของ อสมท. 5 จังหวัด เมื่อแสงชัย สุนทรวัฒน์ได้เข้ามารับตำแหน่ง ผอ. อสมท. ได้ถอนสัมปทาน เพราะต้องการให้อสมท.เข้าไป บริหารเองและเชื่อว่าเธอทำบัญชีไม่ถูกต้อง เธอส่งสร้อยคอกทองคำพร้อมพระเครื่องให้แสงชัย แต่ถูกส่งคืนและถูกเปิดเผยในที่ประชุมผู้ถือสัมปทานในลักษณะประจาน ต่อมาแสงชัยถูกยิงตาย คนร้ายถูกจับและขัดท่อนายทวิ ลูกเขย ศาลตัดสินนายทวิ และมือปืน 4 คนมีความผิด ส่วนอุบลศาลยกฟ้อง หลังจากนั้นในปี 1999 อุบลถูกลอบฆ่า เรื่องชีวิตส่วนตัวที่อื้อฉาวจึงถูกเปิดเผยอีกครั้งหนึ่ง

Jame Ockey สรุปว่า “เจ้าแม่” มีเส้นทางเหมือน “เจ้าพ่อ” คืออาจมาจากครอบครัวยากจน และต้องดิ้นรนต่อสู้ จนมีโอกาสทางธุรกิจ เป็นนายทุน อาจทำธุรกิจผิดกฎหมายหรือเกี่ยวข้องกับ การฉ้อราษฎร์บังหลวงและต้องเข้าสู่วงการเมือง เพื่อเข้าถึงสัญญาหรือสัมปทานรัฐ และต้องการมีอิทธิพลเหนือข้าราชการการปกครอง “เจ้าแม่” ต้องการประสบความสำเร็จในโลกที่ครอบครองด้วยผู้ชาย “เจ้าแม่” จึงต้องมีลักษณะบางส่วนของ “นักเลง” เหมือนผู้ชาย ซึ่งไม่ใช่

ความเข้มแข็งทางด้านร่างกาย แต่เป็นส่วนภายในคือ “ใจนักเลง” เหมือนผู้ชาย ไม่มี ความเมตตา เหมือนผู้ชาย ฉลาดแกมโกงเหมือนผู้ชาย รุนแรงเหมือนผู้ชาย ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของ นายทุนที่ไร้ความเมตตา ลักษณะเชื่อมโยงของนายทุนที่ไร้ความเมตตา กับ ผู้หญิงที่มีความรู้สึก นึกคิดในด้านลบเหมือนผู้ชาย ส่วนภาพลักษณ์ของผู้หญิง ที่มีความดีของแม่เป็นตัวแทน ความเป็น แม่และเมียที่ดี ถูกบดบังด้วยภาพลักษณ์ที่ชั่วร้ายของรูปแบบ “เจ้าแม่”

แม้ว่างานชิ้นนี้จะป็นงานที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการเปิดมิติอีกหนึ่ง มิติของผู้หญิงไทย แต่จากเนื้อหาของงานคาดว่าจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์เป็นหลัก ซึ่งในงานวิจัยในแนวสตรีนิยมถือว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือ เสียงของ ผู้หญิง แต่งานชิ้นนี้ได้ขาดเสียงของผู้หญิงไปอย่างน่าเสียดาย และยังเป็นการเปิดด้านลบของ ผู้หญิงจึงไม่ควรละเลยเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง แสดงให้เห็นภาพผู้หญิงที่เข้าไปในพื้นที่ที่ก้ำกึ่งระหว่าง การทำผิดกฎหมายและการมีอำนาจรัฐ การเข้าไปในพื้นที่ที่เสี่ยง ทำให้ผู้หญิงต้องสวมบทบาท บางอย่างแบบผู้ชาย เพื่อปกปิดภาพลักษณ์เดิมของตัวเองที่ถูกมองว่าอ่อนแอ

งานอีกหนึ่งชิ้นคือ งานเขียนอัตชีวประวัติ ของอดีตสุภาพสตรีหมายเลขหนึ่ง ของ สหรัฐอเมริกา บันทึก ฮิลลารี คลินตัน (2546) (บุญรัตน์ อภิชิต ไตรสรณ์, ทศนีย์ สาลีโกชน์และ สิทธิพงศ์ ชูระวาทีน) ฮิลลารีได้ถ่ายทอดชีวิต ตั้งแต่เยาว์วัยที่ได้รับการปลูกฝังทัศนคติจนเติบโต กลายเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตัวเองอย่างสูง แต่เมื่อเข้าสู่พื้นที่ของการเมืองด้วยการเป็นภริยาผู้ว่า การรัฐสภาคันซอร์ ฮิลลารีได้ประสบปัญหาในเรื่อง ทัศนคติตายตัวในเรื่องเพศสภาพ เธอได้รับแรง กดดันให้ปรับตัวจากกรณีที่ยังใช้นามสกุลเดิมของตัวเอง ไม่ยอมใช้นามสกุลของสามี เธอเริ่ม เข้าใจว่าสิ่งที่ตัวเองเลือกอาจกระทบต่ออนาคตทางการเมืองของสามี เมื่อที่บิลไม่ได้รับการ เลือกตั้งเป็นผู้ว่าการรัฐในสมัยต่อมา เธอจึงตัดสินใจใช้ ฮิลลารี รอดแฮม คลินตัน

เมื่อบิลได้เป็นประธานาธิบดี ฮิลลารีในฐานะสุภาพสตรีหมายเลขหนึ่งของ สหรัฐอเมริกา ได้ถูกตีความเรื่องบุคคลิก และความเป็นตัวของตัวเองไปในทางที่ผิดไปจากการ สื่อสารหลายครั้ง ส่วนหนึ่งตอกย้ำค่านิยมที่ไม่ยอมรับผู้หญิงที่เก่งเท่าเทียมผู้ชาย เธอถูกตรา หน้าจากบรรดาผู้นำพรรครีพับลิกันว่าเป็น “เฟมินิสต์หัวรุนแรง” เป็น “ทนายนักรบเฟมินิสต์” หรือ “ผู้นำในอุดมการณ์ของรัฐบาลคลินตัน-คลินตันที่จะคอยผลักดันวาระการประชุมเกี่ยวกับเฟมินิสต์ หัวรุนแรง” ชาวอเมริกาส่วนใหญ่มีความคาดหวังเกี่ยวกับบทบาทอันเหมาะสมของภริยา ประธานาธิบดี ฮิลลารีถูกตั้งฉายาจากสื่อว่า “การวิเคราะห์บุคคลิกภาพ สำหรับประชาชนชาว อเมริกา” จากผู้หญิงที่ให้ความสำคัญกับการทำงานมากกว่าภาพลักษณ์ หลังจากเข้าสู่โลกทาง การเมืองเธอเรียนรู้ว่า รูปลักษณ์ภายนอกของสุภาพสตรีหมายเลขหนึ่งเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเธอ ไม่ใช่ตัวแทนของตัวเองอีกต่อไป แต่เป็นตัวแทนของประชาชนชาวอเมริกา

งานอัตชีวประวัติของ ฮิลลารี รอดแฮม คลินตัน ได้แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้หญิงก้าวเข้าไปในพื้นที่ผู้ชายจะต้องถูกจับตามองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ในสังคมอเมริกาจะมีความก้าวหน้าเรื่องสิทธิสตรีอย่างมาก แต่ในที่สุดอคติทางเพศก็ยังเป็นเรื่องที่ผู้หญิงต้องประสบอยู่เช่นเดิม ซึ่งเมื่อนำมาตั้งสมมุติฐานเปรียบเทียบกับสังคมไทยแล้ว ค่านิยม ความเชื่อ ที่มีต่อผู้หญิงที่ก้าวเข้าไปในพื้นที่ผู้ชายอย่างสนามม้าอาจจะทำให้ผู้หญิงประสบปัญหามากกว่า

กล่าวโดยสรุป แนวทางของงานศึกษาทั้ง 4 ชิ้นที่ผู้ศึกษานำมาใช้ในการศึกษา ผู้หญิงในสนามม้า คือนำข้อศึกษามาตั้งสมมุติฐานว่าไม่ว่าผู้หญิงจะอยู่ในสถานะ(status)ใด สังคมใด วัฒนธรรมใด เมื่อก้าวออกมาจากพื้นที่ของตัวเองแล้วก้าวไปสู่พื้นที่สาธารณะ จะต้องถูกจับจ้อง และจะมีค่านิยมของสังคมคอยกำกับอยู่เสมอ และการเข้าไปในพื้นที่นั้นๆ ผู้หญิงให้ความหมายและความสำคัญต่อพื้นที่อย่างไร ผู้หญิงใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างไร การที่ผู้หญิงจะดำรงตนอยู่ในพื้นที่ที่เต็มไปด้วยอคตินั้น ผู้หญิงต้องมีการปรับเปลี่ยนตัวเองหรือมีกลยุทธ์หรือไม่

งานศึกษาเรื่องสุดท้าย วิทยานิพนธ์ เรื่อง คู่กับคน : อำนาจและการต่อต้านขัดขืนของ สายพิณ ศุภทรมงคล (2542) ศึกษาเรื่อง การครอบงำของอำนาจในคูหญิง หรือ ทัศนสถานหญิงกลาง ที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อมีเป้าหมายในการลงโทษผู้กระทำผิดกฎหมาย กลไกของอำนาจถูกดำเนินการผ่าน การสร้างวินัยอย่างเคร่งครัดของระบบคุก ซึ่งประกอบด้วย การจัดตารางเวลา การจัดพื้นที่ หน่วยงาน และจัดจำแนกผู้ต้องขังลงในหน่วยงานให้เหมาะสมกับภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และประเภทการกระทำผิด นอกจากนี้ยังมี กฎเรือนจำ และ การสอบเลื่อนชั้นผู้ต้องขัง เป็นกลไกอำนาจที่เข้ามากำกับอีกชั้นหนึ่งแต่ปฏิบัติการทางอำนาจที่ถูกใช้อย่างเป็นลำดับขั้นไม่ได้มีความเสมอภาค แต่กลับมีความตึง ความหย่อนความคลุมเครือของการใช้อำนาจ ตามแต่ความสัมพันธ์สนมหรือการเล่นพรรคเล่นพวก จึงเกิดการต่อต้านขัดขืนอำนาจของผู้ต้องขังหญิงปรากฏขึ้น แต่วิธีการที่ผู้หญิงเลือกใช้ต่อต้านขัดขืนอำนาจคือความเงิบ การยอมจำนน หรือการปฏิบัติตามกฎอย่างเคร่งครัด เพื่อที่ว่าเมื่อถึงโอกาสที่เธอจะใช้เสียงหรือเรียกร้องสิ่งใด เสียงของเธอจะได้รับการรับฟัง

แนวทางในการศึกษาของงานวิทยานิพนธ์ คู่กับคน : อำนาจและการต่อต้านขัดขืนที่ผู้ศึกษานำมาเป็นหลักคิดในงานวิทยานิพนธ์ ผู้หญิงในสนามม้า คือ เรื่องกลไกการใช้อำนาจผ่านพื้นที่ โดยการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ สร้างวินัย เพื่อควบคุมบุคคลในพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกันบุคคลในพื้นที่ก็สร้างการต่อต้านขัดขืนอำนาจขึ้น เป็นเรื่องปกติตามกฎที่ว่า ที่ใดมีอำนาจที่นั่นต้องมีการต่อต้านขัดขืนอำนาจ เพื่อเทียบเคียงว่าในสนามม้ามีการใช้อำนาจผ่านการสร้างกฎระเบียบในพื้นที่อย่างไร และมีการต่อต้านขัดขืนอำนาจเกิดขึ้นอย่างไร

แนวคิดและทฤษฎีที่เป็นแนวทางในการศึกษา

แนวคิดเรื่องพื้นที่ (space)

ในระยะหลายปีที่ผ่านมา นักวิชาการโลกตะวันตกได้มีงานศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ ออกมามากมายและน่าสนใจ แต่ในวงวิชาการของไทยยังมีงานศึกษาเรื่องพื้นที่ออกมาน้อย ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเมื่อพูดถึงพื้นที่ คนไทยส่วนใหญ่จะมีมโนภาพของพื้นที่เป็นลักษณะทางกายภาพ ทั้งที่จริงแล้วในวิถีชีวิตของคนไทย และในประเพณีวัฒนธรรมไทยมีความคิดเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ที่ฝังลึกจนมองไม่ออกว่า สิ่งให้เห็นและปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิตนั้นเป็นคิดที่เกี่ยวกับพื้นที่อย่างแท้จริง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) อธิบายว่า มนุษย์มีชีวิตรอยู่ท่ามกลางพื้นที่ (space) และเวลา ฉะนั้นในทุกวัฒนธรรมมนุษย์จึงมีความคิดว่า พื้นที่คืออะไรและเวลาคืออะไร แต่ละวัฒนธรรมต่างก็มีคติเกี่ยวกับเรื่องทั้งสองนี้ไม่เหมือนกัน เมื่อเข้าใจว่าพื้นที่และเวลาคืออะไร ก็จะสามารถวางสิ่งต่างๆ ทั้งหมดที่มีอยู่จริง รวมถึงที่มีอยู่ในจินตนาการให้อยู่ในพื้นที่และเวลานั้น สิ่งต่างๆ ทั้งหมดดังกล่าวจึงมีความสัมพันธ์กันในพื้นที่และเวลาตามคตินั้น ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ มิได้อยู่เป็นธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้คิดว่าอะไรต้องสัมพันธ์กับอะไร และต้องสัมพันธ์กันอย่างไร ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทำให้สิ่งต่างๆ เหล่านี้มี “ความหมาย” ขึ้นมา มนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน เพราะต่างมีคติเกี่ยวกับพื้นที่และเวลาไม่เหมือนกัน ฉะนั้นมนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมจึงมองเห็น “ความหมาย” ของสิ่งต่างๆ ไม่ตรงกัน หรือมี “โลกทัศน์” ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ โลกทัศน์มีพื้นฐานอยู่ที่คติเกี่ยวกับพื้นที่และเวลา

พื้นที่ในคติปัจจุบันที่ครอบงำโลกทัศน์ของคนไทยนั้นได้รับอิทธิพลจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ พื้นที่ในคติปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่ไร้ขอบเขต แผ่ขยายไปอย่างไม่มีปริมาตร ไม่เพียงแต่พื้นที่ในโลกเท่านั้นแต่รวมถึงพื้นที่ในอวกาศด้วย พื้นที่จึงไม่มีขอบเขตหรือไม่มีเส้นที่แบ่งระหว่างพื้นที่หนึ่งกับพื้นที่หนึ่ง หรือระหว่างพื้นที่กับส่วนที่ไม่ใช่พื้นที่ คติปัจจุบันมองพื้นที่อันไร้ขอบเขตนี้ในลักษณะเชิงวัตถุต่างชนิดกันเท่านั้น พื้นที่อวกาศที่เป็นสุญญากาศยามที่ไม่มีวัตถุอะไรลอยผ่านมา คติของปัจจุบันก็ยังมองพื้นที่นั้นในเชิงวัตถุหรือรูปธรรมคือจับต้องหรือผ่านเข้าไปประสบได้ คำนวณออกมาว่าอยู่ตรงไหนก็ได้ วาดรูปให้ดูเหมือนแผนที่ก็ได้

แต่พื้นที่ในคติไทยมีลักษณะตรงข้ามกันพื้นที่ในคติปัจจุบัน เพราะพื้นที่ในคติไทยไม่เป็นผืนเดียวต่อกันไปโดยไร้เส้นแบ่ง แต่พื้นที่ถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ โดยมีเส้นแบ่งที่ชัดเจน และในแต่ละพื้นที่มี “กฎ” ที่ต้องปฏิบัติไม่เหมือนกัน มนุษย์สามารถข้ามจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง

ได้โดยมีหลักการสำคัญว่า มนุษย์จะต้องเปลี่ยนตัวเอง ซึ่งก็คือมนุษย์ต้องปฏิบัติตาม “กฎ” ของพื้นที่ใหม่นั้นเอง ในคติไทยนั้นพื้นที่ที่ถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ เกิดจากการสร้างขอบเขตทางพิธีกรรมขึ้น เพื่อแยกส่วนต่างๆของพื้นที่ออกจากกัน ยกตัวอย่าง การปูอาสนะสงฆ์ก็มาจากคติที่คนไทยไม่นิยมนั่งเสมอกับพระภิกษุ หากมองในแง่การจัดพื้นที่ ขอบเขตของอาสนะสงฆ์ ก็คือ การวางแนวเขตทางพิธีกรรมของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง สายสิญจน์ก็นิยมใช้เป็นแนวเขตแยกพื้นที่ในปริมณฑลพิธี ออกจากพื้นที่นอกปริมณฑลพิธี

พื้นที่ทางคติของไทยอีกอย่างหนึ่งก็คือพื้นที่ในแนวตั้ง หมายถึง ระดับความสูงต่ำของศักดิ์ของชนชั้น ตามคติไทยผู้ชายจะมีพื้นที่ที่สูงกว่าพื้นที่ผู้หญิง เช่น ผู้หญิงเล่นหัวผู้ชายไม่ได้ ผู้ชายห้ามเดินลอดใต้ราวผ้าที่มีผ้าถุงตากอยู่ ห้ามนำผ้าถุงของผู้หญิงมาวางปะปนกับเสื้อผ้าของผู้ชาย จะเห็นว่าการแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนๆ ในลักษณะนี้ ได้รวมพื้นที่ทางสังคมไว้ด้วย แต่บางกรณีก็มีความหมายทับซ้อนอยู่ในการแบ่งเขตพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น ป้ายประกาศตามสถานที่ราชการที่ติดไว้ว่า “สถานที่ราชการโปรดแต่งกายสุภาพ” มองโดยเฉินๆ อาจมองได้ว่าเป็นพื้นที่สาธารณะควรแต่งตัวให้เรียบร้อย แต่ป้ายประกาศนี้มีความหมายมากกว่าเรื่องการแต่งกาย สถานที่ราชการถูกมองว่ามีระดับสูงกว่าพื้นที่นอกสถานที่ราชการ เป็นการเน้นย้ำความสูงส่งของสถานที่ราชการ เพราะนอกจากประชาชนต้องเปลี่ยนตัวเองด้วยการแต่งกายสุภาพแล้ว ยังต้องสำรวมกิริยามารยาทมากกว่าปกติอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป พื้นที่และสถานที่ล้วนแต่เป็นคำที่มีความหมายอย่างยิ่งในสังคมไทย วัฒนธรรมไทยสังคมไทยมีการสร้างวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพื้นที่และเวลาไว้มากมาย ดังที่คนไทยจะรู้จักกันโดยทั่วไปว่าวิถีชีวิตและพฤติกรรมทางสังคมของตนจะต้องคำนึงถึงความถูกต้อง เพราะพื้นที่และสถานที่เกือบทั้งหมดในวัฒนธรรมไทยจะถูกกำหนดด้วยความเชื่อ คติ ข้อห้าม กฎระเบียบ และแนวการประพฤติ ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและเป็นแบบแผน ดังนั้นจึงนับได้ว่ามโนทัศน์เกี่ยวกับพื้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อโลกทัศน์และวิถีชีวิตคนไทย

สุริยา สมุทคุปดี และ พัฒนา กิติอาษา (2547) กล่าวถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับพื้นที่ ว่าเป็นมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยาที่สำคัญ นักมานุษยวิทยาโดยทั่วไปพิจารณาพื้นที่ควบคู่กันไปกับ ความหมาย ความคิด จินตนาการ และความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับสถานที่ที่แต่ละคนมี เมื่อเข้าไปอยู่ในสถานที่ หรือพื้นที่หนึ่งๆ นักมานุษยวิทยาเรียกความหมายทางวัฒนธรรมหรือวาทกรรมของพื้นที่ หรือสถานที่โดยรวมว่า “เทศะ” (senses of place) ในทางมานุษยวิทยานั้น Denise (1997)(สุริยา สมุทคุปดี และ พัฒนา กิติอาษา, 2547) ได้ชี้ให้เห็นว่าความสำคัญของพื้นที่หรือเทศะโดยรวม ที่มีต่อการวิเคราะห์และทำความเข้าใจมิติทางวัฒนธรรมต่างๆ อาจแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะที่สำคัญได้แก่

ลักษณะแรก พื้นที่คือสถานที่ทางกายภาพ (place as a physical setting) ในความหมายนี้พื้นที่ก็คือพื้นผิวโลกทุกหนทุกแห่งที่เป็นที่ตั้งของสังคมและที่อยู่อาศัยของประชากรโลกหรือมนุษย์ พื้นที่ทางกายภาพนี้เป็นที่อยู่อาศัย แหล่งทำมาหากิน ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและเป็นพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การพักผ่อนหย่อนใจและบันเทิงทั้งหมดของตนเอง สถานที่ทางกายภาพต่างๆ เช่น แม่น้ำ หุบเขา ทุ่งราบ ที่ราบสูง ที่ลุ่ม เกาะแก่ง ชายฝั่งทะเล ป่าดงดิบ ฯลฯ ล้วนแต่เป็นสถานที่ทางกายภาพที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน การสร้างบ้านแปลงเมือง และกำเนิดอารยธรรมของมนุษย์ล้วนแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานที่ทางกายภาพเหล่านี้โดยตรง มนุษย์สร้างสรรค์วัฒนธรรมและสังคมของตัวเองโดยให้ความหมายกับสถานที่ทางกายภาพเหล่านี้แทบทั้งสิ้น เพราะวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ต่างก็ฝังรากลึกหรือได้รับอิทธิพลอย่างลึกซึ้งจากสถานที่ทางกายภาพแห่งหนึ่งเสมอ วัฒนธรรมในความหมายหนึ่งก็คือปฏิสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ของมนุษย์กับสถานที่ทางกายภาพที่อยู่ล้อมรอบตัวของพวกเขาเหล่านั้นเอง

ลักษณะที่สอง พื้นที่เป็นสินค้า (place as a commodity) พื้นที่ทางกายภาพไม่ได้มีความหมายโดยตัวของมันเอง เพราะธรรมชาติก็คือธรรมชาติ ธรรมชาติจะมีความหมายและมีความคุณค่าในทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองก็ต่อเมื่อมนุษย์เข้าไปกำหนดหรือสร้างระบบคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ในเรื่องของพื้นที่ก็เช่นกัน พื้นที่ทางกายภาพมีศักยภาพในการกำหนดให้เป็นทรัพยากรหรือสินค้าอย่างไม่ต้องสงสัย มนุษย์ทุกหนทุกแห่งทั่วโลกได้สร้างระบบคุณค่าขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทางกายภาพ ระบบคุณค่า คือคุณค่าในการใช้สอยหรือการใช้ประโยชน์ เป็นที่มาของการกำหนดให้พื้นที่ทางกายภาพ หรือสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติประเภทต่างๆ ให้กลายเป็น “ทรัพยากร” หรือสินค้าที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการบริโภคแลกเปลี่ยน ซื้อขายหรือใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าอย่างอื่นอีก พื้นที่ในความหมายนี้จึงหมายถึงทรัพยากรหรือสินค้าทั้งในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม พื้นที่ทางกายภาพที่กลายเป็นสินค้าในสังคมสมัยใหม่อาจจะพิจารณาได้จากตัวอย่างต่อไปนี้ เช่น ป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ แร่ธาตุหรือแม้กระทั่งบ้านเรือน สนามกีฬา ทุ่งนา ห้างสรรพสินค้า บ้านจัดสรร ฯลฯ ประเด็นสำคัญที่นักมานุษยวิทยาต้องการชี้ให้เห็นในแง่หนึ่งก็คือ ทรัพยากรหรือสินค้าและบริการต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของมนุษย์เกือบทั้งหมดต่างก็มีรากฐานสำคัญอยู่ที่พื้นที่ทางกายภาพหรือสภาพแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์อย่างหนึ่งของมนุษย์ที่มีต่อพื้นที่ทางกายภาพก็คือ การซื้อขายแลกเปลี่ยน บริโภคหรือการสร้างความหมายในทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมืองให้กับพื้นที่ที่สำคัญปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวดำเนินไปอย่างไม่มีวันสิ้นสุด มนุษย์สร้างวัฒนธรรมด้วยการเปลี่ยนพื้นที่ทางกายภาพของตนให้เป็นสินค้าและบริการในรูปแบบต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นพื้นที่ทาง

กายภาพหรือพื้นผิวของโลกที่มีมนุษย์อาศัยอยู่จึงถูกพลิกเปลี่ยนโฉมหน้าอย่างมโหฬาร เมื่อพิจารณาจากเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปในหน้าประวัติศาสตร์ของมวลมนุษย์

ลักษณะที่สาม พื้นที่เป็นสิ่งประดิษฐ์และการนำเสนอทางวัฒนธรรม (place as a cultural construct or representation) พื้นที่หรือสถานที่ที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์ คำว่าผลผลิตหรือสิ่งประดิษฐ์นี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของมนุษย์ในการให้ความหมายในด้านต่างๆ กับพื้นที่หรือสถานที่รอบตัว บทบาทและปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับพื้นที่ในแง่นี้ตรงกับสิ่งที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538, น. 130-149) เรียกว่า “คติเกี่ยวกับพื้นที่” นักมานุษยวิทยาเชื่อว่าการพิจารณาคติเกี่ยวกับพื้นที่แท้ที่จริงก็คือ การมองว่าพื้นที่ทางกายภาพเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม มนุษย์สร้างพื้นที่ตามวัตถุประสงค์และความต้องการของตน โดยการให้ความหมายทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง เมื่อพื้นที่กลายมาเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม พื้นที่มีความหมายและนัยสำคัญมากกว่าการที่มีสภาพเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างหนึ่ง พื้นที่ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของมนุษย์ โดยผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรมและอำนาจที่มนุษย์ได้มอบให้กับ “มัน” มนุษย์ได้สร้างพื้นที่ให้มีอำนาจในการตรึงความผูกพัน ไร้ความสนใจ ย้ำเตือนถึงความหลังและสร้างพลังแห่งจินตนาการให้เกิดขึ้นกับผู้คนที่เข้าไปประสบ พบเห็น อยู่อาศัยหรือเยี่ยมเยือน นักมานุษยวิทยามองเห็นว่าพื้นที่และสถานที่ที่มีอำนาจขึ้นมาได้เมื่อผู้คนพูดถึงที่ต่างๆ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคน อำนาจและอิทธิพลของพื้นที่ที่มีเหนือมนุษย์แต่ละคนยิ่งจะเพิ่มขึ้นเป็นเท่าทวีเมื่อสถานที่นั้นกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ประเพณี ประวัติศาสตร์และความทรงจำ ที่สำคัญเมื่อสถานที่แต่ละแห่งกลายมาเป็นเป้าหมายของการต่อสู้ ชว่งชิง และครอบครองของผู้คนกลุ่มต่างๆ พื้นที่หรือสถานที่นั้นยิ่งจะกลายเป็นดินแดนแห่งความศักดิ์สิทธิ์หรืออาถรรพ์ ที่ดูราวกับว่าพื้นที่ทางกายภาพเหล่านั้นมีชีวิตและจิตวิญญาณอยู่ในตัว สถานที่ที่ทรงพลังภาพอย่างมหาศาลอยู่ในตัวอาจพิจารณาได้จากตัวอย่างต่อไปนี้ มหานครเขวูซาเลมอันศักดิ์สิทธิ์ แม่น้ำคงคา ปราสาทหินนครวัด ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ วัดที่สำคัญ ป่าช้า บ้านเกิด ฯลฯ ตัวอย่างเหล่านี้ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นถึงพลังอำนาจและปฏิบัติการทางวาทกรรมของสถานที่หรือพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นผลผลิตของมนุษย์แล้วกลายมาเป็นสถานที่ที่มีอิทธิพลครอบงำหรือกำหนดอัตลักษณ์จินตนาการ ความคิด คำนิ่งและความทรงจำของมนุษย์แต่ละคนอย่างมหาศาล

แนวคิดพื้นที่กับภาคปฏิบัติการ

งานศึกษาเรื่องพื้นที่ที่สำคัญ ที่เป็นแนวคิดหลักสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ คืองานศึกษาของไฮยัรตัน เจริญลินโอฟาร์ (2549) ได้รวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ อย่างมีสาระสำคัญ คือ แต่เดิมการศึกษาพื้นที่จะเน้นศึกษาทางด้านภูมิศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นภูมิศาสตร์การเมือง ภูมิศาสตร์กายภาพหรือวิชาภูมิศาสตร์มนุษย์ และวิชารัฐศาสตร์/ภูมิรัฐศาสตร์ แต่มีพื้นที่หนึ่งที่ไม่ได้รับความสนใจในการศึกษาคือ พื้นที่ต่างๆ ในสังคมที่ถูกเก็บกด ปิดกั้นไว้ แต่เป็นพื้นที่สำคัญเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของคนในสังคม เช่น บ้าน ถนน เมือง สุสาน คุณโรงเรียน โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑสถาน สวนสัตว์ อนุสาวรีย์ ศูนย์การค้า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ดังนั้นการศึกษาพื้นที่ (space) ในกระแสนี้ จึงเป็นการศึกษากระบวนการ ขั้นตอน และรายละเอียดในการผลิต/สร้างพื้นที่เหล่านี้ขึ้นมา และภาคปฏิบัติต่างๆ ของพื้นที่เหล่านี้ (spacing, spatialisation, spatial practices) หรือเป็นการศึกษาพื้นที่ในฐานะที่เป็นผู้กระทำ เป็นตัวสร้างเอกลักษณ์/ ความหมายให้กับคนในสังคม เพราะในอดีตงานศึกษามักมองถึงพื้นที่ในลักษณะถูกกระทำ ยกตัวอย่างเรื่องเมืองที่ถูกมองอย่างเป็นผู้ถูกระทำ ในทฤษฎีทางด้านผังเมือง แต่แท้ที่จริงแล้วพื้นที่ที่สามารถทำหน้าที่เป็นตัวสร้างความหมาย (signifier) ได้ด้วย มีในฐานะที่เป็นตัวถูกสร้างความหมาย (signified) แต่เพียงอย่างเดียว

นักทฤษฎีทางด้านพื้นที่ มิเชล เดอ แซร์โต (1985) (ไฮยัรตัน เจริญลินโอฟาร์, 2549, น.177-179) ได้ให้ความสนใจภาคปฏิบัติการ ในชีวิตประจำวัน (The practice of everyday life) ที่เป็นบทบาทของปัจเจกแต่สามารถนำมาต่อตรงกับสิ่งที่ดำรงอยู่ หรือเป็นมาในอดีต ได้ชี้ให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนของการเดินของคนในเมือง กล่าวคือ การเดิน คือวิธีการแสดงออกของคนในเมือง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของแผนที่ เส้นทางผังเมือง พื้นที่ สถานที่ที่ดำรงอยู่อย่างตายตัว แต่การเดินของคนในเมือง ทำหน้าที่หลากหลายมาก เช่น การยืนยัน การสงสัยทำทนาย การแก้ไขเปลี่ยนแปลงความหมายพื้นที่/สถานที่ที่ดำรงอยู่ การเดินจึงเป็นการสร้างความหมายไม่รู้จบ แบบเดียวกับภาษาพูดและงานเขียน ฉะนั้นการเดินของคนในเมืองจึงไม่อาจลดทอนลงมาเป็นเพียงเรื่องง่ายๆ เกี่ยวกับเส้นทาง ระยะเวลา แต่การเดินทำหน้าที่เป็นตัวสร้างความหมาย (signifier) ด้วย

การวิเคราะห์ชีวิตประจำวันของคนในเมืองผ่านการวิเคราะห์การเดินข้างต้น มีความโดดเด่นจนกล่าวได้ว่าเป็นการนำเสนอทฤษฎีว่าด้วยการศึกษาเมือง ที่ต่างจากทฤษฎีของนักวางผังเมือง เพราะเดอ แซร์โต สามารถแสดงให้เห็นว่า การเดินมีตรรกะชุดหนึ่ง มีสำนวนโวหาร มี

ทำนองแบบภาษาพูด/ภาษาเขียน และท่าทายเป็นแบบ กฎเกณฑ์ของนักวางผังเมือง การเดินเป็นการเข้าไปแทนที่ สวมรอยกฎระเบียบเหล่านี้ พร้อมๆ กับการสานฝัน หรือสร้างจินตนาการเกี่ยวกับพื้นที่แบบอื่นๆ ขึ้นมาด้วย

การเมืองของพื้นที่ หรือการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำในการกำหนดความหมาย ดังนั้นหน้าที่ของพื้นที่ในฐานะที่เป็นตัวสร้างความหมาย (signifier) คือ สร้างเอกลักษณ์ ความหมาย ตัวตนให้กับคนในสังคมผ่านการสร้างพื้นที่เฉพาะแบบต่างๆ ขึ้นมาในสังคม ขณะเดียวกัน พื้นที่ก็เก็บกดปิดกั้น กดทับบางอย่างไว้ด้วยเสมอ เช่น การสร้างอาคารสูงในพื้นที่ “สลัม” การสร้างบ้านจัดสรรในพื้นที่สวนพื้นที่นา ก็เป็นการกดทับทำลาย “ความหลัง” “ความทรงจำ” ของพื้นที่นั้นๆ ไว้ด้วย ในวันนี้ พื้นที่จึงไม่ใช่สิ่งที่ไม่ได้มีเดียงสา เป็นกลาง เป็นธรรมชาติ ตายตัวและหยุดนิ่ง อย่างที่วิชาภูมิศาสตร์กายภาพพยายามนำเสนอ แต่พื้นที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเป็นเรื่องของการเมืองด้วย

ในปัจจุบันเรามักเห็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของตนในฐานะที่เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หรือไม่ก็เรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะที่เป็นมนุษย์ รวมตลอดถึงสิทธิที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ แม้จะมีประเด็นในการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่แตกต่างกันออกไป แต่การรวมตัวส่วนใหญ่มักจะเข้ามารวมตัวกันในเมืองที่เป็นที่ตั้งของศูนย์กลางอำนาจรัฐ การเรียกร้องหลายครั้งไม่ได้ทำกันในพื้นที่ที่เกิดปัญหา แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ที่มีส่วนสำคัญอย่างมากที่จะส่งผลต่อการเคลื่อนไหว ดังนั้นเราจึงได้เห็นพื้นที่ที่ห้อมล้อมเราอยู่ในสังคม ได้ถูกแปรเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่ทางการเมือง (political space) เป็นการเมืองของพื้นที่ (The political of space) และเป็นพื้นที่ของการเมือง (The space of political) พื้นที่จึงไม่ใช่เรื่องของธรรมชาติล้วนๆ แต่พื้นที่เป็นเรื่องของการช่วงชิงการนำในการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกาในการสร้าง ควบคุม ตรวจสอบ การระบุการให้คุณค่า ความหมาย แม้แต่ในชีวิตประจำวันของคนในสังคม ก็เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเรื่องของพื้นที่อย่างมาก มีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำในการนิยาม/ให้ความหมายกับพื้นที่/สถานที่รอบตัว แต่ด้วยความคุ้นเคยกับประโยชน์ที่ได้รับจากพื้นที่ เราจึงมองไม่เห็นด้านที่เป็นประดิษฐกรรมทางสังคมของพื้นที่ และไม่เคยมองจะตั้งคำถาม ฉะนั้นอำนาจของสังคมจึงเป็นอำนาจที่มาในรูปแบบของการจัดระบบ ระเบียบพื้นที่ที่ดำรงอยู่ เป็นเทคนิควิทยาการของพื้นที่ ดังที่นักทฤษฎีด้านพื้นที่ของรี เลอแปร์ (ไฮยัรต์นั เจริญสินโอฟาร์, 2549, น.184) เรียกว่า “The production of space” มีการกระทำคือ สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่ด้วยการระบุ/กำหนด บทบาท/หน้าที่เฉพาะเจาะจงของพื้นที่นั้นๆ เพื่อป้องกันมิให้มีการล่วงล้ำ/ล่วงละเมิดได้ มีการกำหนดผู้ปกป้องพื้นที่ และเทคนิควิทยาการของพื้นที่อีกอย่างหนึ่งคือ หลักการกีดกัน (exclusion) และหลักการแยกย่อยพื้นที่ (partitioning) กล่าวคือ ในสังคมสมัยใหม่ จะมีการจัดพื้นที่เพื่อผลในการตรวจสอบ สอดส่อง

ควบคุมเป็นสำคัญ เช่น คุณ โรงเรียน โรงพยาบาล ค่ายทหาร สุสาน มหาวิทยาลัย เป็นต้น พื้นที่/สถานที่เหล่านี้ สร้างขึ้นเฉพาะสำหรับบุคคลประเภทหนึ่ง และมีหน้าที่เฉพาะแบบหนึ่งด้วย

จึงกล่าวได้ว่าพื้นที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคม/ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บรรดาพื้นที่รอบตัวเราที่เราได้ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้ทำหน้าที่สำคัญในการเป็นผู้กระทำ คือ การสร้างกรอบ/ขอบเขต/พรมแดน/ปริมาตรทอให้กับคนในสังคม ฉะนั้นการศึกษาพื้นที่แบบวิพากษ์ (critical spatial study) จึงมิใช่การศึกษาเพื่อยอมรับในข้อยุติ ของเส้นแบ่งเหล่านี้ แต่เป็นการศึกษาเพื่อตั้งคำถามกับบรรดาเส้นแบ่งเหล่านี้ ด้วยการศึกษาให้เห็นว่า เส้นแบ่งเหล่านี้ถูกผลิต/สร้างขึ้นมาได้อย่างไร ด้วยวิธีการและกระบวนการใด และเก็บกอดปิดกั้นกตทับอะไรไว้บ้าง กระทำผ่านเทคนิควิทยาการของพื้นที่แบบใด พุดในภาษาของมิเชล ฟูโก (ไซยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549, น.189) ก็คือการสลายความศักดิ์สิทธิ์ของบรรดาเส้นแบ่งเหล่านี้ลง (The desanctification of space) เพื่อแสวงหา สร้าง ขบคิดพื้นที่แห่งการปลดปล่อยแบบอื่นๆ (re-spatialization) เพื่อเปิดพื้นที่การต่อสู้เชิงอำนาจ/การต่อสู้ทางการเมืองแบบต่างๆ เพราะเมื่อรากฐานของอำนาจคือการจัดระบบ ระเบียบเกี่ยวกับพื้นที่ การต่อสู้เชิงอำนาจก็คือการตั้งคำถามกับบรรดาพื้นที่ที่ดำรงอยู่ พร้อมๆ กับการสร้างพื้นที่แบบอื่นๆ ขึ้นมา เพื่อปะทะกับอำนาจที่ดำรงอยู่

แนวคิดเรื่องพื้นที่และอำนาจ

เป้าหมายของการศึกษาพื้นที่ของนักทฤษฎีทางด้านพื้นที่ ไม่ได้อยู่ที่การตอกย้ำ บรรดาเส้นแบ่งต่างๆ ในสังคมเพียงอย่างเดียว แต่พยายามชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของบรรดาเส้นแบ่งเหล่านี้กับบทบาทในการสร้าง สื่อ ตอกย้ำความหมาย พร้อมๆ กับบทบาทในการเก็บกอด ปิดกั้นของบรรดาเส้นแบ่งเหล่านี้ ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษาพื้นที่ยังช่วยให้เราเห็นถึงโฉมหน้าที่แยกย่อยของอำนาจของสังคมสมัยใหม่ ที่เป็นอำนาจของการเก็บกอด ปิดกั้นผ่านการสร้าง ผลิต และจัดการกับพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ การควบคุมทางสังคมในสังคมสมัยใหม่ จึงเป็นการควบคุมผ่านการควบคุมพื้นที่ เช่น คุณ โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น ดังนั้นจึงมีภูมิศาสตร์อีกแบบหนึ่งที่นักทฤษฎีทางด้านพื้นที่ให้ความสนใจศึกษาได้แก่ “ภูมิศาสตร์ว่าด้วยการเก็บกอดปิดกั้น (geographies of exclusion) ในภูมิศาสตร์แบบนี้ พื้นที่มิได้ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ไร้เดียงสา หยดนิ่งตายตัว และเป็นธรรมชาติ แต่พื้นที่มีฐานะเป็นผู้กระทำ และบทบาท/หน้าที่ที่สำคัญในฐานะที่เป็นผู้กระทำของพื้นที่ได้แก่ (1) การสร้าง/ผลิตเส้นแบ่งต่างๆ ในสังคม (spacing/boundary-drawing) ในรูปของพื้นที่ทางสังคมแบบต่างๆ และบรรดาองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับพื้นที่นั้นๆ และ (2) การเผยแพร่ ดำรง ตอกย้ำ และผลิตซ้ำบรรดาเส้นแบ่งต่างๆ ที่สร้างขึ้นผ่านเทคนิควิทยาการต่างๆ ของ

พื้นที่ (boundary-maintaining) เมื่อเป็นเช่นนี้การควบคุมทางสังคมกับการควบคุมพื้นที่จึงไปด้วยกันเสมอ เส้นแบ่งของพื้นที่ในขณะเดียวกันก็คือเส้นแบ่งของอำนาจด้วย และหากการควบคุมทางสังคมมีการจัดประเภทแยกแยะบุคคลออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อสะดวกในการควบคุม สอดส่องแล้วการควบคุมพื้นที่ก็กระทำในทำนองเดียวกัน กล่าวคือมีการจัดประเภทแยกแยะพื้นที่ด้วยการชู ยกย่องพื้นที่บางประเภท ขณะเดียวกันก็เก็บกดปิดกั้นพื้นที่บางชนิดไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่นักทฤษฎีทางด้านพื้นที่ให้ความสนใจคือ เทคนิควิทยาการที่สร้าง/ผลิต และตอกย้ำพื้นที่ต่างๆ ขึ้นมามากกว่า ความสำคัญของพื้นที่ในทฤษฎีของนักทฤษฎีทางด้านพื้นที่ อยู่ที่การเป็นที่ยอมรับของอำนาจ ความรู้ พื้นที่เป็นที่ที่อำนาจได้รับการผลิตและใช้ ขณะเดียวกันพื้นที่ก็เป็นพื้นที่ที่การต่อต้านอำนาจเกิดขึ้นด้วย นั่นคือถ้าหากมีภูมิศาสตร์ว่าด้วยการเก็บกดปิดกั้น ก็จะเกิดภูมิศาสตร์ว่าด้วยการต่อต้านขัดขืนอำนาจ (geographies of exclusion/geographies of resistance) ควบคู่ไปด้วยเสมอ พื้นที่จึงเป็นเรื่องของการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มิได้หยุดนิ่งตายตัวหรือเป็นกลางอย่างที่นักนิยมเข้าใจกันดั่งนั้น การศึกษาการเมืองของพื้นที่ นอกจากจะช่วยให้เราเห็นถึงพื้นที่ของการเมืองแบบอื่นๆ แล้วยังช่วยให้เราสามารถหันกลับมาขบคิด ทบทวนและตั้งคำถามกับบรรดาพื้นที่ต่างๆ ที่เราไม่เคยคิดสงสัยหรือคิดจะตั้งคำถาม ไม่ว่าจะเป็น โรงเรียน โรงพยาบาล ถนน มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑสถาน สวนสัตว์ ห้างสรรพสินค้า/ศูนย์การค้า ห้องสมุด เป็นต้น นั่นคือ การศึกษาพื้นที่จะช่วยเปิดทฤษฎีของเราให้สามารถคิดหรือตั้งคำถาม ในสิ่งที่ไม่เคยคิดจะถามมาก่อน หรือคิดในสิ่งที่คิดไม่ถึง/คิดไม่ได้/ไม่คิดว่าจะคิด (To think the unthought) การศึกษาพื้นที่จึงเป็นการเปิดพื้นที่ทางความคิดแบบอื่นๆ ให้เราไปพร้อมกันด้วย

ไซริธน์ เจริญสินโอฟาร์ ได้กล่าวถึงงานศึกษาของ มิเชล ฟูโก ที่พูดถึงพื้นที่ชนิดพิเศษ หรือ heterotopia ในความหมายของพื้นที่ที่แตกต่างไปจากพื้นที่ในอุดมคติ (utopia) กล่าวคือ ฟูโก เห็นว่า ในทุกสังคมจะมีพื้นที่แบบหนึ่งที่ไม่ค่อยสำคัญ หรือไม่ค่อยได้รับความสนใจจากสังคม เป็นพื้นที่ของผู้อื่น/ความเป็นอื่น เป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีการพูดถึง เป็นพื้นที่ของความขัดแย้ง หรือไม่ก็เป็นพื้นที่ที่เกิดจากความขัดแย้งมารวมอยู่ด้วยกัน เป็นพื้นที่อุดมคติอยู่ด้วยกัน เป็นพื้นที่อีกชนิด/อีกแบบ (other spaces) ที่แตกต่างไปจากทั้งพื้นที่ในอุดมคติกับพื้นที่จริง ความสำคัญของพื้นที่แบบพิเศษนี้อยู่ที่ว่า เป็นพื้นที่ที่มนุษย์ในสังคมใช้ชีวิตอยู่เป็นส่วนใหญ่ คือเป็นทั้งพื้นที่จริงและพื้นที่ที่สังคมสร้างขึ้นมาอยู่ด้วยกัน ฉะนั้น พื้นที่นี้จึงเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของพื้นที่ชนิดอื่นๆ ในสังคม ซึ่งในชีวิตจริงของเรามีพื้นที่ชนิดพิเศษแบบนี้อยู่มากมาย เช่น สุสาน โบสถ์ โรงละคร โรงภาพยนตร์ สวน พิพิธภัณฑสถาน ห้องสมุด งานวัด บ้านพักคนชรา ค่ายทหาร คุก ฮาเร็มของสุลต่าน ห้องอบตัว-อาบน้ำของสาวสแกนดิเนเวีย ซ่องนางโลมและอาณานิคม เป็น

ต้น สาระสำคัญของพื้นที่พิเศษเหล่านี้สามารถสรุปเป็นหลักการสำคัญ (heterotopology) 6 ประการ ได้แก่

ประการแรก มีพื้นที่ชนิดนี้ในทุกสังคม ทุกวัฒนธรรมในโลกของเรา เพียงแต่ในแต่ละสังคมในแต่ละยุคสมัยจะมีวิถีคิดเกี่ยวกับพื้นที่ชนิดพิเศษนี้แตกต่างกันออกไป ตัวอย่างเช่นในสังคมโบราณ พื้นที่ชนิดพิเศษนี้สงวนไว้สำหรับคนที่เผชิญกับภาวะวิกฤตการณ์ในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต (crisis heterotopias) เช่นสถานที่สำหรับคนหนุ่มสาวสำหรับผู้หญิงที่มีประจำเดือน ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ หรือคนชรา ในยุคปัจจุบันพื้นที่แบบนี้ที่หลงเหลืออยู่คือ โรงเรียนกินนอน การเกณฑ์ทหาร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในช่วงชีวิตคน พื้นที่ที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อกิจกรรมนั้นๆ เป็นการเฉพาะ เช่น สถานที่ที่คู่บ่าวสาวไปดื่มน้ำผึ้งพระจันทร์ และพื้นที่พิเศษที่จัดไว้เฉพาะสำหรับผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานหลักของสังคม เช่น โรงพยาบาลคนบ้า คุก บ้านพักคนชรา

ประการที่สอง สาระสำคัญของพื้นที่ชนิดพิเศษ อยู่ที่ว่า ในแต่ละสังคมสามารถสร้าง/กำหนดบทบาท-หน้าที่ให้กับพื้นที่ชนิดนี้แตกต่างกันไป ดังตัวอย่างของพื้นที่ที่เรียกว่า “สุสาน” เป็นสถานที่พิเศษที่ยึดโยงเชื่อมโยงพื้นที่ต่างๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน เช่น เมือง ชนบท หมู่บ้าน เพราะทุกคนรอบค้วจะต้องมีญาติอยู่ในพื้นที่ชนิดพิเศษนี้

ประการที่สาม พื้นที่/สถานที่พิเศษเหล่านี้ สามารถอยู่ร่วมกันกับพื้นที่/สถานที่แบบอื่นๆ ในสังคมได้แม้ว่าจะขัดแย้งหรือไปด้วยกันไม่ได้ก็ตาม ขณะเดียวกันพื้นที่พิเศษเหล่านี้ ก็จะมีหน้าที่เฉพาะของตัวเองด้วย ตัวอย่างเช่น โรงละคร หรือโรงภาพยนตร์ เป็นพื้นที่/สถานที่ที่นำความขัดแย้งต่างๆ มาอยู่ด้วยกันในพื้นที่/สถานที่เดียวกันได้

ประการที่สี่ พื้นที่ชนิดพิเศษไม่ผูกพันกับเวลาและวิถีคิดเกี่ยวกับเวลาแบบแยกอดีต ปัจจุบัน และอนาคตออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่พื้นที่ชนิดพิเศษนี้จะมีระบบเวลาเป็นของตัวเอง (heterochrony) เช่น สุสานที่ทำหน้าที่เชื่อมคนเป็นคนตายเข้าด้วยกัน พิพิธภัณฑสถานและห้องสมุด ในพื้นที่ทั้งสองแบบนี้ เวลาไม่เคยหยุดนิ่งแต่จะสะสมตัวเองขึ้นเรื่อยๆ ด้วยการนำสรรพสิ่งในเรื่องเวลาที่แตกต่างกันมาไว้ในพื้นที่/สถานที่เดียวกัน เวลาทุกแบบ ยุคสมัยทุกชนิด ทุกรูปแบบ ทุกธรรมเนียม ทุกความคิด ทุกความเชื่อ ฯลฯ สรรพสิ่งที่แตกต่างกันในมิติของเวลาถูกนำมารวบรวมไว้ในพื้นที่/สถานที่ที่หยุดนิ่งอย่างพิพิธภัณฑสถานหรือห้องสมุด งานวัด (the fairgrounds) ก็เป็นพื้นที่/สถานที่ที่รวบรวมเอาการแสดงการออกร้านที่แตกต่างกันในเรื่องของเวลาและยุคสมัยมาไว้ในพื้นที่/สถานที่เดียวกัน บ้านพักตากอากาศที่เปิดให้คนเมืองออกไปใช้ชีวิตชื่นชมกับธรรมชาติ อยู่อย่างธรรมชาติ ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ในช่วงเวลาสั้นๆ

ประการที่ห้า พื้นที่พิเศษนี้ จะทำงานภายใต้ระบบเปิดและปิดไปพร้อมๆ กัน กล่าวคือ มิใช่พื้นที่/สถานที่สาธารณะที่ใครๆ จะเข้าไปก็ได้ ขณะเดียวกัน ก็มีพื้นที่/สถานที่ปิดที่เข้าได้ เฉพาะคนบางกลุ่มอย่างค้ายทหารหรือคุกแต่เป็นพื้นที่ที่อยู่ก้ำกึ่งระหว่างสองสิ่งนี้ การเข้าไปได้ต้องได้รับอนุญาตในระดับหนึ่ง เช่น ต้องชำระล้างทำความสะอาดร่างกาย ในกรณีฮาเร็มของชาวมุสลิม หรือสถานที่อาบน้ำของชาวสแกนดิเนเวีย พื้นที่ในบ้านอย่างห้องน้ำ ห้องครัว ห้องรับแขก ที่เราเข้าไปในฐานะของแขกหรือผู้มาเยือนเท่านั้น พื้นที่ที่ให้เช่านอนค้างคืนในบ้านที่เจ้าของทำประตูเข้าออกเฉพาะสำหรับผู้เช่า และเข้าได้เฉพาะห้องที่ถูกจัดไว้เท่านั้น หรือในกรณีโรงแรมม่านรูด เป็นพื้นที่/สถานที่ที่คู่หนุ่มสาวแอบเข้าไปหาความสุขกัน เป็นสถานที่ที่ช่วยปิดบังการกระทำไม่ให้คนภายนอกเห็นขณะเดียวกันก็เปิดให้คนทั่วไปเข้าไปใช้บริการได้ คือ เป็นพื้นที่ทั้งเปิดและปิดไปพร้อมๆ กัน

สาระสำคัญประการสุดท้าย พื้นที่/สถานที่พิเศษ คือ ทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นที่/สถานที่ชนิดอื่นๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน เป็นหน้าที่ในจินตนาการที่สร้างพื้นที่บางชนิดขึ้นมา ขณะเดียวกันก็สร้างพื้นที่/สถานที่จริงขึ้นมาพร้อมๆ กันด้วย ตัวอย่างเช่น อาณานิคม เป็นการจัดการพื้นที่ของเจ้าอาณานิคม ให้พื้นที่อาณานิคมดูเหมือนประเทศของเจ้าอาณานิคม หรือเรือ เป็นพื้นที่ที่ลอยอยู่ในน้ำเป็นพื้นที่ที่ปราศจากพื้นที่ (a place without a place) เคลื่อนย้ายจากท่าเรือหนึ่งไปยังอีกท่าเรือหนึ่ง เป็นการเดินทางและเปิดจินตนาการให้กับคน

มนทัศน์เรื่องพื้นที่พิเศษ หรือ heterotopia คือการพยายามมองพื้นที่จากภายนอก มองพื้นที่อย่างสิ่งมีชีวิต และเป็นประดิษฐกรรมของสังคม เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่จริงกับความเป็นประดิษฐกรรมทางสังคมของพื้นที่ พื้นที่แบบพิเศษนี้ เป็นพื้นที่ที่อยู่ได้หลายมิติ เป็นทั้งพื้นที่จริงและพื้นที่ในอุดมคติ เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะแตกต่างหลากหลาย เป็นได้ทั้งพื้นที่ (space), สถานที่ (place) และที่ตั้ง (site) และเป็นตัวเชื่อมความแตกต่างเหล่านี้เข้าด้วยกัน ผ่าน (1) การทำหน้าที่สร้างจินตนาการเพื่อเปิดให้เห็นถึงพื้นที่จริงแบบต่างๆ ในสังคม และ (2) ทำหน้าที่สร้างพื้นที่แบบอื่นๆ ขึ้นมาด้วย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่รวมเอาความขัดแย้งและแตกต่างไว้ด้วยกัน การปรากฏตัวของพื้นที่ชนิดพิเศษ จึงเป็นการสร้างความหมายใหม่เอกลักษณ์แบบใหม่ให้เกิดขึ้นกับพื้นที่ เพราะการปรากฏตัวของพื้นที่พิเศษแบบนี้ เท่ากับเป็นการจัดลำดับความสำคัญจัดระบบระเบียบชุดใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน พร้อมๆ กับการปลดปล่อย ย่อยสลาย สิ้นคลอนบรรดา ระบบ ระเบียบเกี่ยวกับพื้นที่ที่ดำรงอยู่เดิมลงด้วย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีได้อยู่ในสภาวะที่ดำรงอยู่ (the order of things) แต่เป็นการจัดระบบขึ้นมาใหม่ (the ordering of things)

จากแนวคิดเรื่องพื้นที่ที่กล่าวมา แนวคิดที่ผู้ศึกษานำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเบื้องต้นคือ การจำแนกลักษณะพื้นที่ตามแนวคิดของสุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา ทำให้มองเห็นว่าสนามม้าเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทับซ้อนกันของพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ที่เป็นสินค้า และพื้นที่ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ในแนวคิดของ มิเชล เดอ เซร์โต ที่ชี้ให้เห็นถึงความทับซ้อนของการให้ความหมายอย่างหลากหลายระหว่างคนที่เข้ามาใช้พื้นที่กับตัวพื้นที่เองที่มีหน้าที่เป็นตัวสร้างความหมาย สร้างอัตลักษณ์ตัวตนให้กับคนในสังคม จึงเกิดเป็นการเมืองของพื้นที่หรือการต่อสู้ช่วงชิงการนำในการกำหนดความหมาย และแนวคิดขององรี เลอแพร์ เรื่องเทคนิควิทยาการของพื้นที่ (The production of space) ที่กล่าวว่า การควบคุมทางสังคมสมัยใหม่เป็นการควบคุมผ่านพื้นที่โดยการสร้างระบบ กำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ในการสร้าง/ควบคุม/ตรวจตรา พื้นที่เป็นที่ที่อำนาจได้รับการผลิตและใช้ ขณะเดียวกันพื้นที่ที่การต่อต้านอำนาจเกิดขึ้นด้วยเทคนิควิทยาการของพื้นที่ที่กระทำคือ สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่เพื่อป้องกันการล่วงล้ำ/ล่วงละเมิด และการกำหนดผู้ปกป้องพื้นที่ รวมไปถึงหลักการเก็บกด ปิดกั้น หลักการกีดกัน และหลักการแยกย่อยพื้นที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์สนามม้าว่าใช้เทคนิควิทยาการแบบใดเข้ามาจัดการพื้นที่

ด้านการมองสนามม้าว่าเป็นพื้นที่ที่มีสาระสำคัญอย่างไรในการนำมาศึกษา ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดพื้นที่พิเศษ (heterotopia) ของมิเชล ฟูโก และเห็นว่าสนามม้าเป็นพื้นที่ที่มีสาระสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1) เป็นพื้นที่ที่อยู่รวมกับพื้นที่/สถานที่แบบอื่น ๆ แม้ว่าจะมีความขัดแย้งหรือไปด้วยกันไม่ได้ และเป็นพื้นที่/สถานที่ที่นำความขัดแย้งต่าง ๆ มาอยู่ในพื้นที่/สถานที่เดียวกันได้ กล่าวคือ สนามม้าเป็นพื้นที่ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมให้ความหมายในค่านิยมด้านลบ แต่ตั้งอยู่ในแวดล้อมของโรงเรียน ชุมชน วัด พระราชวัง และทำเนียบรัฐบาล นอกจากนี้ในพื้นที่สนามม้ายังมีความขัดแย้งกล่าวคือมีผู้ที่รักษากฎหมาย (เจ้าหน้าที่ปราบปราม) และผู้ที่ทำผิดกฎหมาย (ใต้ดินเถื่อน) มาอยู่รวมกัน

2) ไม่ใช่พื้นที่/สถานที่สาธารณะที่ใคร ๆ จะเข้าไปก็ได้ ขณะเดียวกันก็มีพื้นที่ปิดที่ต้องกำหนดคนเข้าเฉพาะกลุ่มเหมือนค่ายทหารหรือคุก แต่เป็นพื้นที่ที่ก้ำกึ่งระหว่างการเป็นพื้นที่เปิดและพื้นที่ปิด เพราะสนามม้าเป็นพื้นที่ที่อนุญาตให้คนเข้ามาได้ โดยต้องกำหนดอายุและต้องซื้อบัตรผ่านประตูเข้ามาเพื่อมาเล่นการพนัน แต่ขณะเดียวกันก็ถูกมองว่าไม่เหมาะสมสำหรับคนที่เข้ามาเล่นจึงเป็นพื้นที่ปิดที่กำกับด้วยค่านิยมสังคม

วิธีการศึกษา

การศึกษา เรื่อง “ผู้หญิงในสนามม้า” ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาในพื้นที่เฉพาะ ที่ผู้ศึกษาไม่คุ้นเคย ไม่เคยเข้าไป และไม่เคยรู้ข้อมูลใด ๆ ในพื้นที่มาก่อน จึงต้องหาข้อมูลจากผู้รู้ และมีประสบการณ์ในการเข้าสนามม้ามาก่อน ซึ่งผู้ศึกษาเลือกถามจากเพื่อนผู้ชายที่เคยเข้าสนามม้าโดยสอบถามถึงการเดินทาง ช่วงเวลาที่เหมาะสม และสภาพสถานที่อย่างคร่าว ๆ และขอให้ช่วยพาเข้าสนามม้าในครั้งแรก และขอให้แนะนำข้อควรปฏิบัติเบื้องต้น เมื่อได้เข้าไปในพื้นที่แล้ว ได้เห็นสภาพบรรยากาศภายใน จึงเห็นว่าวิธีการศึกษาที่เหมาะสมกับสนามม้ามากที่สุด คือ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) วิธีการศึกษาหนึ่งของศาสตร์ที่ศึกษาวัฒนธรรมของชนชาติอื่น (ethnology) ซึ่งเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งของมานุษยวิทยา (anthropology)

การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) คือ วิธีการที่ผู้ศึกษาเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา มีการร่วมทำกิจกรรมด้วยกันและพยายามให้คนในชุมชนนั้นยอมรับว่า ผู้ศึกษามีสถานภาพพบปะเช่นเดียวกับตน ผู้ศึกษาต้องปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มคนที่ตนศึกษา ซึ่งทำได้โดยไปอาศัยอยู่ในชุมชนนั้นแม้จะนานเป็นเดือนเป็นปีก็ตาม เพื่อให้เข้าใจโลกทัศน์ ความรู้สึกนึกคิด และความหมายที่คนเหล่านั้นให้ต่อปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา โดยที่ เจมส์ คลิฟฟอร์ด (สายพิณ ศุพุทธมงคล, 2542, น.19) ได้กล่าวถึงการเกิดขึ้นและการสถาปนาวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ว่าเป็นวิธีการศึกษาที่มีความชอบธรรมในการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมอื่น เขากล่าวว่าการเก็บข้อมูลภาคสนามของนักมานุษยวิทยา ซึ่งโดยทั่วไปมุ่งศึกษา “สังคมอื่น” การเรียนภาษาของกลุ่มคนในสังคมที่เขาและเธอเข้าไปศึกษา จนสามารถซักถามและทำความเข้าใจสิ่งที่คนในสังคมนั้นบอกเล่า เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นข้อเรียกร้องเบื้องต้นของการ “เป็นนักมานุษยวิทยาที่แท้” ส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่ไว้วางใจผู้ให้ข้อมูล ซึ่งก่อนหน้านั้นคือคนพื้นเมืองที่เป็นล่ามให้แก่ นักมานุษยวิทยา ว่าเขา/เธอปิดบัง ซ่อนเร้น หรือบิดเบือนข้อมูลหรือไม่ นอกจากนี้วิธีการศึกษาด้วยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ยังให้ความสำคัญกับ “อำนาจในการสังเกต” (power of observation) เพิ่มมากขึ้น เพราะวัฒนธรรม คือ องค์รวมของพฤติกรรม พิธีกรรมและงานฉลอง รวมทั้งท่าทีและท่าทางของคนพื้นเมือง ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่นักมานุษยวิทยาจะต้อง “ศึกษา” เพื่อนำมาเป็นส่วนประกอบในการตีความ ทำความเข้าใจสังคมและกลุ่มคนที่เขา/เธอศึกษา

เนื่องจากงานศึกษาวิจัยในแบบดั้งเดิมจะตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า การสร้างองค์ความรู้ต้องมีลักษณะที่เป็นแบบสากล กล่าวคือ งานศึกษาจะมุ่งรวบรวมข้อมูล ตั้งทฤษฎี อธิบาย วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษา แต่ปฏิเสธบทบาทของผู้ศึกษา (observer) ที่ทำหน้าที่ผลิต

และถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์การพบปะพูดคุยกับผู้ถูกศึกษา (observed) การแบ่งแยกระหว่างผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษาเพื่อสร้างความเป็นสากลในงานวิจัย จึงเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ทำให้นักมานุษยวิทยาตั้งคำถามกับข้อจำกัดในการสร้างความรู้ในแบบสากล เพราะนักวิจัยไม่สามารถนำเสนอความรู้ที่สำคัญหลายประการที่ได้จากประสบการณ์ในการศึกษาวัฒนธรรมของชนชาติอื่น และความรู้ประการหนึ่งก็คือ การย่นทบทวนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวผู้ศึกษาเอง (ชุตินา ประภาศวุฒิสาร, 2546, น.152-156)

ในงานศึกษาผู้หญิงในสนามม้า ผู้ศึกษานำแนวทางการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา แนวสตรีนิยม (feminist ethnography) มาเป็นส่วนหนึ่งในการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้ศึกษากับนักพนักพนักในสนามม้า เนื่องจากวิธีวิทยาของสตรีนิยมคือการชี้ให้เห็นถึงประสบการณ์อันมีความแตกต่างหลากหลาย และสร้างขึ้นมาเป็นองค์ความรู้โดยมีผู้หญิงเป็นศูนย์กลาง (เอกสารประกอบการเรียนวิชา สต. 603 ระเบียบวิธีวิจัยในแนวสตรีนิยม) และแนวคิดแบบสตรีนิยมต่อต้านการแบ่งแยกระหว่างผู้กระทำและผู้รับการกระทำ (subject/object) ความคิดและความรู้สึก (thought/feeling) เรื่องส่วนรวมและเรื่องส่วนตัว (political/personal) จากอิทธิพลของแนวคิดนี้จึงปรากฏงานศึกษาที่อยู่ขอบนอกของวงการวิชาการกระแสหลัก ที่นำเสนอมุมมองและประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษาในหมู่ผู้ศึกษาที่เป็นผู้หญิง ผู้ศึกษาจะเล่าเรื่องโดยใช้มุมมองจากตนเอง (first-person narrative) และเป็นเรื่องเกี่ยวกับประสบการณ์ในการออกไปศึกษาวัฒนธรรมชาติอื่น เนื่องจากงานเขียนประเภทนี้เน้นการศึกษาเรื่องของคนอื่นโดยผ่านตัวกลางคือผู้ทำการศึกษา ประสบการณ์ที่เล่าจึงมักเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษา (ชุตินา ประภาศวุฒิสาร, 2546, น.157)

ขั้นตอนของวิธีศึกษา

1. สำรวจพื้นที่ทุกส่วนของสนามม้า เพื่อเป็นข้อมูลในการทำแผนที่ทางกายภาพ แสดงให้เห็นว่าสนามม้ามีวิธีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับกลุ่มคนที่เข้ามาในสนามม้าอย่างไร. สำรวจพื้นที่ต่าง ๆ เช่น ห้องขายตั๋วว่ามีจำนวนมากน้อยเท่าไร ห้องน้ำสำหรับผู้หญิงมีเพียงพหรือไม่มี การจัดพื้นที่นั่งอย่างไร ป้ายต่าง ๆ ที่ติดไว้มีข้อความที่สื่อความหมายอะไร บอร์ดกลางสนามมีข้อมูลอะไรบ้าง และข้อมูลนั้นมีประโยชน์ต่อใคร และอย่างไร

2. สังเกตการกระทำหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักพนักพนักในสนามม้า ตั้งแต่เสื้อผ้าที่สวมใส่ กริยาอาการ วิธีการพูด สีหน้า น้ำเสียง อารมณ์ความรู้สึก ความตื่นตัวในการเชียร์ม้า หรือความผิดหวัง โมโหฉุนเฉียวจากการเสียม้า เป็นต้น

3. การให้ความหมายในการกระทำต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น สังเกตวิธีการเล่นม้าว่า ผู้หญิงมีวิธีเล่นม้าอย่างไร เลือกลงเบอร์ดี้เพราะอะไร ทำไมไม่เล่นเบอร์ดี้อื่น วิธีการเล่นม้าของ นักพนันหญิงตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อ โลกทัศน์ ทัศนคติของนักพนันอย่างไร

4. สังเกตความสัมพันธ์ ระหว่างนักพนันในสนามม้า ทั้งความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของนักพนันในสนามม้า เพื่อเข้าใจถึง โครงสร้างของกลุ่มคนในสนามม้า

กลุ่มตัวอย่างและการเลือกผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มตัวอย่างที่ผู้ศึกษาเลือกมี 5 กลุ่ม คือ

1. ผู้หญิงที่เป็นผู้ติดตามผู้ชายมาเล่นการพนัน ที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนัน ซึ่งอาจจะมีส่วนร่วมในการเล่นพนัน หรือเป็นเพียงผู้บริการในการเดินทางไปซื้อตั๋วม้า ไปซื้อน้ำ ซื้ออาหารให้ผู้ชาย

2. ผู้หญิงที่เข้ามาทำงาน ได้แก่ ผู้หญิงที่เข้ามาเป็นผู้รับแทงม้า หรือเด็กเดินตัวให้เจ้ามือโต๊ดเถื่อน จำนวน 1 คน และเด็กสาวขายเบียร์ในสนามม้า จำนวน 1 คน

3. ผู้หญิงที่เข้ามาเล่นการพนันในสนามม้า ได้แก่ ผู้หญิงที่เข้ามาเล่นการพนันจำนวน 9 คน ไม่กำหนดอายุ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่มาเล่นประจำ จำนวน 4 คน กลุ่มที่ไม่มาประจำ จำนวน 5 คน ในจำนวนกลุ่มที่มาประจำ เข้าสนามม้าเกินกว่า 10 ปี ขึ้นไป

4. ผู้รู้ ได้แก่ ผู้ชายที่มีประสบการณ์ในการเข้าสนามม้ามานาน 50 ปี สามารถเล่าบรรยากาศ เหตุการณ์ในอดีตเกี่ยวกับสนามม้าในสมัย 50 ปีก่อน และผู้ที่เข้ามาเล่นในสมัยนั้น

5. ผู้ชายที่เกี่ยวข้องกับสนามม้า จำนวน 3 คน ได้แก่ นักพนันชาย เจ้าหน้าที่ ทหารที่เข้ามาจับโต๊ดเถื่อน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากกลุ่มผู้หญิงในสนามม้า แบ่งเป็นกลุ่มตามวัตถุประสงค์การเข้ามาในสนามม้าได้ 3 กลุ่ม ดังนั้นวิธีการที่จะนำมาใช้ทำการเก็บข้อมูล จะเลือกใช้ตามความเหมาะสม โดยกลุ่มเป้าหมายหลักที่ผู้เล่นการพนันในสนามม้าเป็นเวลานานเกินกว่า 10 ปี จะใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) ควบคู่กัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดพอที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์ และเป็น การสัมภาษณ์โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้หญิงที่มาเล่นพนันมีอิสระที่จะอธิบาย

ความคิดของตัวเองไปเรื่อย ๆ ในบางครั้งผู้ศึกษาเพียงแค่งานนำให้ผู้หญิงที่เล่นการพนันทราบถึงความต้องการข้อมูลอะไร แล้วให้ผู้หญิงเล่าเรื่องโดยอิสระ ส่วนผู้หญิงที่เป็นผู้ติดตาม ผู้หญิงที่เข้ามาทำงาน และผู้รู้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) และเป็น การสัมภาษณ์โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเรื่องอย่างอิสระ

วิธีการเข้าถึงข้อมูล

วิธีการของผู้ศึกษาในขั้นแรก คือ ทำตัวให้เหมือนคนเข้าไปเล่นการพนันในสนามม้า กล่าวคือ ซื้อบัตรผ่านประตู ซื้อหนังสือข้อมูลม้าแข่งที่นักพนันถือว่าเป็นอุปกรณ์ประจำตัว และทำพฤติกรรมให้เหมือนนักพนันให้มากที่สุดคือ สนใจข้อมูลบนบอร์ด จดรายชื่อผู้ขี่ม้า ชื่อตัวเล่นม้า แต่การเข้าสนามม้าในครั้งแรก ๆ และต้องไปคนเดียว ผู้ศึกษามีความใจร้อนต้องการสำรวจพื้นที่ทุกส่วน เพื่อนำข้อมูลมาทำแผนที่ทางกายภาพ ดูการจัดพื้นที่ของสนามม้าว่ามีวัตถุประสงค์อะไร สื่อความหมายและนำมาตีความได้อย่างไร ทำให้วิธีการเดินสำรวจตั้งแต่ชั้นล่างไปชั้นบนสุด วิธีการเช่นนี้ ทำให้ผู้ศึกษาถูกมองจากนักพนันในสนามม้า เป็นคนแปลกปลอมเข้ามา ผู้ศึกษาจึงต้องปรับตัวให้กลมกลืน โดยหยุดการสำรวจพื้นที่และหาที่นั่งหรือทำเลของตัวเอง เพราะคนในสนามม้าจะมีพื้นที่ของตัวเอง จะไม่ย้ายไปนั่งชั้นอื่น อาจเป็นเพราะความคุ้นเคยของกลุ่มคน ถ้าเราจะไปหาใครในสนามม้าก็ต้องไปหาในตำแหน่งเดิมที่เคยเจอ

เมื่อเริ่มคุ้นเคยกับสนามม้า และนักพนันเริ่มคุ้นหน้าผู้ศึกษาแล้ว ผู้ศึกษาจึงใช้วิธีแนะนำตัวว่าเป็นนักศึกษาต้องการมาเก็บข้อมูลวิธีการเล่นม้าไปทำรายงาน และขออนุญาตสัมภาษณ์ไว้ก่อน ถ้านักพนันคนใดอนุญาต ผู้ศึกษาต้องนั่งรอเพราะปัญหาของการเก็บข้อมูลจากนักพนัน จะมีปัญหาเรื่องช่วงเวลาสัมภาษณ์มาก เพราะนักพนันส่วนใหญ่จะมุ่งมั่นในการเล่นม้า เมื่อจบการแข่งขันแต่ละเที่ยว ซึ่งหมายถึงเมื่อม้าเข้าเส้นชัยแล้ว นักพนันก็ต้องจดรายชื่อผู้ขี่ม้าแข่งเที่ยวต่อไป และติดตามดูราคาจ่ายบนบอร์ด ผู้ศึกษาต้องหาช่องว่างระหว่างม้าแข่งแต่ละเที่ยวที่นักพนันจะนั่งพัก ผู้ศึกษาต้องสังเกตว่านักพนันซื้อตัวแล้วหรือยัง ถ้าซื้อแล้วนักพนันมีท่าทีผ่อนคลายพร้อมจะให้ข้อมูล ผู้ศึกษาจึงเริ่มการสนทนา และจะมีเวลาจนถึงม้าเที่ยวต่อไปออก start วิธีการถามต้องเริ่มคำถามถึงการเล่นม้าก่อนทุกครั้ง เพราะผู้ศึกษา แนะนำตัวว่ามาเก็บข้อมูลวิธีการเล่นม้า แล้วดูจังหวะการสนทนาว่า สามารถแทรกคำถามที่ต้องการลงไประหว่างการสนทนาได้หรือไม่ และควรเป็นคำถามประเภทใดที่จะไม่ทำให้การสนทนาสะดุด ไม่ลื่นไหล หรือทำให้นักพนันเกิดความไม่พอใจ ยกตัวอย่างเช่น เทียนนี้คุณขายเล่นเบอร์อะไร เล่น win หรือ place เทียนที่แล้วคุณขายถูกหรือเปล่า ถูก win หรือถูก place จ่ายเท่าไร วันนี้คุณขายจะอยู่เล่นถึงเที่ยว

ไหน คุณยายจะถึงบ้านก็โหมง ลูกหลานจะคอยทานข้าวหรือเปล่า จะเห็นว่าช่วงสนทนานี้ ผู้ศึกษาจะได้ข้อมูลเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวเบื้องต้น

ข้อดีของการมีช่วงสนทนาสั้น ๆ ก็คือ ไม่ทำให้นักพนักงารู้สึกว่า ถูกล้วงข้อมูล เพราะนักพนักงส่วนใหญ่ระวังตัวมาก ซึ่งถ้าทำผิดกฎสนามม้า ด้วยการเล่นมุกกับโหดเถื่อน ยิ่งต้องระวังเป็นพิเศษ การสนทนาแรก ๆ จะเป็นการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลไปด้วยในตัว ผู้ศึกษาจะใช้วิธีสังเกตสีหน้า น้ำเสียง กริยาอาการว่า มีท่าที่ตอบรับหรือให้ความร่วมมือมากน้อยเพียงใด หากการสนทนาครั้งแรกดำเนินไปด้วยดี กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลน่าสนใจ ผู้ศึกษาจะเลือกไว้เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่จะใช้วิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมต่อไป ถ้าบทสนทนาไม่ลื่นไหล ผู้ให้ข้อมูลไม่พร้อมจะให้ข้อมูลในเชิงลึก ผู้ศึกษาจะเก็บข้อมูลไว้สำหรับเป็นกลุ่มเป้าหมายรอง

ประเด็นหลักในการวิจัย

1. พื้นที่สนามม้า

ศึกษาทำความเข้าใจกระบวนการปรับเปลี่ยนพื้นที่สนามม้า ที่ผลิตสร้างเพื่อตอบสนองต่อธรรมเนียมและสถานะทางชนชั้นของกลุ่มคนชั้นสูงของสังคม ไปสู่การเป็นพื้นที่ที่คนชั้นล่างมุ่งหวังเข้าไปเสี่ยงโชคโดยการเล่นการพนัน ศึกษาถึงเทคนิควิทยาการของพื้นที่ ที่มีอำนาจในการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสนามม้า ส่งผลต่อการมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสนามม้ากับอัตลักษณ์ของนักพนัน

2. อัตลักษณ์

วิเคราะห์ถึงกระบวนการที่ผู้หญิงเข้าสู่พื้นที่สนามม้า ที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าเป็นพื้นที่ของผู้ชาย ปัจจัยเรื่องค่านิยม การถูกเก็บกดปิดกั้นจากกลไกการสร้างความเป็นอื่นของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ การตระหนักรู้ต่อตัวตน การแสดงอัตลักษณ์ของผู้หญิงในกระบวนการต่อรองและปฏิเสธค่านิยมที่ถูกตีกรอบไว้

3. การสร้าง ปรับเปลี่ยน รื้อถอนตัวตนของผู้หญิง

ศึกษาถึงประสบการณ์ของผู้หญิงในสนามม้า ที่ส่งผลต่อการรื้อถอนตัวตนของผู้หญิงที่ถูกประกอบสร้างจากพื้นที่บ้าน การปรับเปลี่ยนและสร้างตัวตนใหม่ภายใต้บริบทสนามม้า